

Fremgang og nye udfordringer

HISTORISK TIDSSKRIFT 1962-1988

AF

CARSTEN DUE-NIELSEN

Ekspansion og voksende marked 1963/65-1973

I 1960'ernes begyndelse havde Den danske historiske Forening en aldrende bestyrelse og en længesiddende redaktion. Holger Hjelholt, Astrid Friis og Bøggild-Andersen var født før århundredeskiftet, Povl Bagge og Aksel E. Christensen kort efter. Redaktørerne Bagge og Astrid Friis var tiltrådt i 1942 og blev de længst virkende i tidsskriftets historie. Man må antage, at bestyrelsen i begyndelsen af 1960'erne var på udgik efter en afløser, men der er ingen spor heraf i foreningens protokol, før amanuensis Svend Ellehøj (f. 1924) i 1962 blev foreslået som nyt medlem efter Hjelholt. Ellehøj blev straks kasserer efter Aksel E. Christensen, og det nævntes på et bestyrelsesmøde, at Astrid Friis kun ville fortsætte som redaktør i en overgangsperiode – som dog i 1963 forlængedes. Først i oktober 1965 forlod hun redaktionen, bestyrelsen og formandsposten og blev æresmedlem af foreningen, samtidig med at Ellehøj blev ny redaktør. På kort tid var et generationsskifte indtruffet efter mange års venten, og det forstærkedes, da bestyrelsen udvidedes fra fem til syv medlemmer i 1967 og til ni i 1969.¹

Også redaktørerne var af en ny tid. De fem redaktører fra 1965 til 1988 var fra den generation, der var født i Mellemløstiden, men uddannet i 1940'erne, 50'erne og 60'erne, med en afstand i alder på kun 13 år mellem Ellehøj og Esben Albrechtsen (f. 1937). Efterkrigstidens

1 Den følgende fremstilling hviler dels på Historisk Tidsskrift 1963-1988, dels på 'Protokol for Dansk Historisk Forenings Bestyrelses- og Aarsmøder paabegyndt 1919'. Det drejer sig om 40 sider for perioden 1964-88, hovedsagelig håndskrevet og ført af Foreningens sekretær, dvs. Povl Bagge, Svend Ellehøj, Erling Ladewig Petersen, Inga Floto, Hans Kirchhoff og Esben Albrechtsen. Det fremgår ikke, om referaterne er blevet godkendt på et følgende møde. En anden kilde er biografier i festskrifter og nekrologer. Dertil kommer, at jeg som studerende fra 1964 og som ansat ved et af de historiske institutter siden 1969 har modtaget et direkte indtryk af persongalleriet.

historikere tog over efter den gamle generation af historikere født omkring 1900, og *Historisk Tidsskrift* blev genfødt.

Svend Ellehøj

Svend Ellehøj blev student 1943, fik guldmedalje 1948, blev mag.art. 1950 og straks ansat som både undervisningsassistent og medarbejder ved Institut for Historie og Samfundsøkonomi. Fra 1955 var han assistent ved Historisk Laboratorium, og 1959 blev han amanuensis. Han fulgte således den direkte vej og nød sine ældre kollegers velvilje. Han blev professor i nyere tids historie i 1965, samme år som han forsvarede sin disputats om norrøn historieskrivning. 'Ellehøj havde en herlig tid i disse år', som Aksel E. Christensen udtalte ved hans disputatsforsvar. Ellehøjs felt blev især 1600-tallet, men med inddragelse af det forrige og efterfølgende århundrede, og han havde på få år skrevet en del, både oversigter, populære fremstillinger og lidt i artikelform. I *Historisk Tidsskrift* indskrænkede hans større bidrag sig dog til en stor artikel om Olaf Tryggvesons fald og Venderne (11. rk. bd. IV) og i redaktørtiden til nekrologen over Astrid Friis (12. rk. bd. III) samt en række anmeldelser, i alt 15 gennem alle årene. Ellehøj havde ikke blot været ansat til forskning, men samtidig administreret institut og fag under Astrid Friis' overformynderi. Og efterhånden fik han ansvaret for redaktionen af såvel Gyldendals Danmarkshistorie som Christiansborg Slots historie og Københavns Universitets historie, foruden nogle festskrifter. Han var en dygtig redaktør, og han må have haft meget travlt. Ikke alle opgaverne blev afsluttet, men han havde gjort en væsentlig indsats for deres igangsættelse. Den første vigtige opgave var at modernisere og udvide *Historisk Tidsskrift*.

Ellehøj overtog redaktionen fra sine to professor-kolleger på et gunstigt tidspunkt. HT var stadig veletableret som det førende historiske tidsskrift, men der var ikke sket nogen større udvikling gennem den sidste generation. Markedet for et historisk tidsskrift var imidlertid under ændring. Fra slutningen af 1950'erne var optaget af studerende vokset stærkt, og det blev efterhånden fulgt op af et lige så stærkt stigende antal universitetsansatte, i faste eller løse tilknytninger til universiteterne. Hertil kom en betydelig udvidelse af antallet af historikere i forskerstillinger på arkiver og biblioteker og de mange historikere i den hurtigt ekspanderende gymnasieskole. Og ganske vist var der konkurrence fra *Historie-Jyske Samlinger* og *Fortid og Nutid*, foruden specialtidsskrifterne, men ikke så stærkt på HT's kerneområder, hvis man vel

at mærke så bort fra den danske samtidshistorie. Markedet var til rådighed, nu gjaldt det om at udnytte det.

Det var Ellehøj den rette mand til. I bestyrelsen for Den danske historiske Forening afløste han som 38-årig i 1962 overarkivar Holger Hjelholt, der trådte ud efter at have været medlem af bestyrelsen siden 1945. Men den bestyrelse, Ellehøj blev yngste medlem af, havde unægtelig meget lang erfaring tilbage til Mellemløstidens lille historiske miljø, hvorimod Ellehøjs voksne historikerliv faldt efter 2. Verdenskrig. Han havde kun oplevet de sidste rester af Arup-striden, og han havde gode erfaringer og vaner med samarbejde, som gjorde det muligt for ham at møde kolleger og studerende på en ny måde. Det blev nu de noget flere historikere født i 1920'erne, 30'erne og 40'erne, som blev de bærende lag, både som bidragsydere til HT og som abonnenter. Og Ellehøj var en charmerende mand, man hurtigt blev dus med, og som havde let ved at knytte kontakter og få ja, når han opfordrede yngre forskerspirer til at indsende bidrag.

Den gamle bestyrelse udskiftedes gradvis og uundgåeligt, da der var en vis tradition for ikke at genopstille, hvis man var over de 70 år. Bøggild-Andersen døde i 1967, og Astrid Friis trådte som nævnt tilbage i 1965 efter at have været formand 1962-64, samtidig med at hun fortsat var redaktør. Bagge blev ganske vist siddende til 1974 og Aksel E. Christensen blev ny formand og fortsatte til 1978. Men i stedet for Astrid Friis valgtes den unge Niels Steensgaard (f. 1932, medlem 1965-83), og efter Bøggild-Andersen indtrådte Erling Ladewig Petersen (f. 1929, medlem 1967-2000), ny professor i Odense 1967.

Fornyelsen styrkedes, da der i maj 1967 med en vedtægtsændring opnåedes enighed om at udvide bestyrelsen med to medlemmer fra 1968 og endnu to fra 1969 til i alt ni, og samtidig gå over til treårige valgperioder i stedet for de hidtidige – mere konserverende – femårige. Forslaget var blevet fremlagt af formanden i september 1966 'for at tilvejebringe en mere alsidig repræsentation', og det vandt almindelig tilslutning i bestyrelsen. Det var imidlertid ikke så let at gennemføre, for efterhånden blev årsmøderne kun besøgt af bestyrelsen, en dirigent, et par valgte revisorer og højst meget få andre, og der skulle ifølge vedtægterne være mindst 30 medlemmer til stede til en vedtægtsændring. Men ved at tromme nogle kolleger og studerende sammen og blive enige om, at studentermedlemmer også var stemmeberettigede, lykkedes det knebent at blive beslutningsdygtig i foråret 1967.

De nye folk var yngre forskere som Troels Dahlerup (f. 1925, medlem 1968-89), fra 1968 professor i Aarhus og dermed i stand til at formidle

en vis kontakt til dette miljø i forlængelse af Bøggild-Andersen. Dertil Ole Karup Pedersen (f. 1929, medlem 1968-80), fra 1970 professor i international politik og således et kontakttled til samfundsvidenskab og den nyeste udenrigspolitiske og internationale historie. Året efter valgtes Harald Ilsøe (f. 1933, medlem 1969-89), forskningsbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek, og Erik Stig Jørgensen (f. 1936, medlem 1969-81), arkivar ved Rigsarkivet. Nu blev det lettere at holde forbindelsen til nabodiscipliner som statskundskab og til de vigtige forskningsinstitutioner i arkiv- og bibliotekssektoren. Og med Stig Jørgensen fik man en klog idémand, som bl.a. tog initiativ til afholdelsen af de tre danske historikermøder, 1969-73.

I Ellehøjs tid var der ingen tvivl om, hvem der var ansvarshavende redaktør. Endnu i slutningen af 1930'erne og lidt ind i 1940'erne kunne bestyrelsen drøfte optagelse eller forkastelse af tilsendte indlæg eller af forslag om forfattere og artikler, samt publiceringsrækkefølgen. Det fremgik da også utvetydigt af foreningens vedtægter – også efter den sidste revision i april 1937 – at 'Bestyrelsens Medlemmer afgøre, hvad der skal optages i Tidsskriftet, fordele Opgaverne mellem sig og vælge en Formand.' Og da de nye redaktører, Povl Bagge og Astrid Friis, tiltrådte i 1942 besluttedes – endnu en gang – at 'Manuskripterne for Fremtiden indsendes til Bedømmelse af Bestyrelsens øvrige Medlemmer.'² Endnu i 1943 fremlagde de nye redaktører det foreliggende afhandlingsstof til næste hæfte, men snart koncentrerede bestyrelsen sig ifølge mødereferaterne om problemerne med *Dansk historisk Bibliografi* og økonomien. Og kun af ét bestyrelsesmødereferat fremgår kortfattet, at 'det foreliggende Afhandlingsstof ... drøftedes'.³ Herefter forsvandt drøftelser af HT's indhold fra referaterne, men det er naturligvis vel muligt, at der i bestyrelsen har været ført korrespondance og samtaler om sagerne. Der er imidlertid ingen spor, der peger i retning af egentlig strid mellem de daværende to redaktører og de tre øvrige bestyrelsesmedlemmer.

I Ellehøjs redaktionstid blev indsendte afhandlinger tilsyneladende ikke fremlagt for bestyrelsen, hvis man kan slutte fra den manglende omtale i referaterne. Redaktøren kunne naturligvis spørge andre bestyrelsesmedlemmer, hvis han havde behov derfor, men han havde de facto ansvaret for valget af stof, selv om det først – i praksis – kodificeredes ved den foreløbig sidste vedtægtsændring i maj 1967, da formuleringen indskrænktes til den bløde version: 'Bestyrelsens medlemmer fordeler opgaverne mellem sig og vælger en formand.'

2 Protokol, bestyrelsesmøde februar 1942.

3 Protokol, bestyrelsesmøde februar 1944.

Med den fornygede bestyrelse bag sig kunne Ellehøj gå i gang med sine ekspansive planer. Hurtigt blev meget lavet om. I det ydre med nyt design i omslag og typografi, i det indre med en voldsom ekspansion af anmeldelserne, der nu fik stærkt præg af udenlandsk litteratur og ikke mindst mere samtidshistorie. Sat med små typer under rubrikken *Nyt fra historisk videnskab* bredte præsentationen og diskussionen af international litteratur sig over mere end 100 sider pr. bind. Men også den stærkt stigende danske produktion af historiske værker blev der plads til. HT var tæt ved at fordoble sit årlige sidetal i Ellehøjs redaktørtid. Både bindene i 11. række af HT med Bagge & Astrid Friis som redaktører og bindene i 12. række under Ellehøjs redaktion rummede knap 4.400 sider. Men 11. række var undervejs i 19 år, 12. række tog kun 11 år.⁴

Ellehøj havde formentlig fra første færd forestillet sig, at han skulle klare den udvidede opgave alene, men det erkendtes allerede i 1968, at hjælp var nødvendig. Erling Ladewig Petersen og Ole Karup Pedersen påtog sig derefter at bistå redaktøren med den hastigt voksende rubrik *Nyt fra historisk videnskab*, Ladewig især med oldtid og middelalder, Karup Pedersen med 19. og 20. århundredes historie. Disse – i princippet kortere – anmeldelser, ikke mindst af udenlandsk litteratur, blev et af de vigtigste nye signaler, jf. Tabel 3. Hvordan kunne denne nye opgave løftes? Det viste sig – ganske imponerende – at de yngre eller helt unge danske historikere kunne dække ganske meget – og at de havde mod på ikke blot at referere, men også diskutere kendte internationale historikeres vigtige værker. Det fremgik også af de bredt orienterende og ofte meget indsigtfulde oversigtsartikler.

De mange anmeldelser kunne nemlig vanskeligt skrives af de anmeldere, Ellehøj havde overtaget fra Bagge & Astrid Friis. Men heldigvis strømmede netop fra midten af 1960'erne store kuld af nyuddannede og videnskabeligt sigtende historikere ud fra universiteterne. De blev opfordret til at anmelde bøger under *Nyt fra historisk videnskab* – og fik deres videnskabelige debut i Historisk Tidsskrift. Det føltes nok af mange som et ridderslag. Og de mange nye talenter tilføjede ikke blot tidsskriftet ny energi, men også nye abonnenter fra en ny generation.

Det må til gengæld have været vanskeligt at holde styr på så mange bidragsydere. Fra 1960'erne til 1980'erne øgedes og fornyedes anmelderkorpset med flere hundrede nye recensenter, en pæn del bidrog med adskillige, men mange bidrog dog kun med en, to eller tre anmeldelser. Hvorfor så få? Måske fordi redaktionen sigtede efter specialister

4 12. rk bd. I blev de første par år redigeret af Povl Bagge og Astrid Friis, senere af Bagge og Ellehøj.

mere end bredt vidende anmeldere, måske fordi nogle af de mange, som endte uden for forskningssektoren, ikke havde overskud til det ganske tidrøvende arbejde, som en god anmeldelse krævede, måske fordi de blot ikke havde sans for genren.

Ambitioner og økonomi

Historisk Tidsskrift var inde i en ekspansiv periode. Til gengæld opstod en ny række af de økonomiske problemer, som også havde ramt tidsskriftet under 1. Verdenskrig og i Mellemløstiden. I Bagges og Astrid Friis' periode var det gået nemt, for typisk var kassebeholdningen 2-3 gange så stor som de årlige udgifter, og antallet af medlemmer/abonnenter lå på 4-600 og fra 1950'erne mere end 100 studerende. Da Ellehøj blev redaktør i 1965, havde man 332 medlemmer og 164 studerende, og HT udsendtes i ca. 1.000 eksemplarer, når man regnede salget via boghandlerne med. I 1969 var man oppe på 404 medlemmer, 164 studenter og ca. 450 eksemplarer til boghandlerne, eller ca. 1.400 i alt. Snart derefter hævede man oplaget til 2.000. Men de mange nye studenter-abonnenter modtog tidsskriftet til en rabatpris og gav næppe overskud, så man måtte håbe på, at de blev hængende til fuld pris efter endt studium.

Værre var, at under den tiltagende inflation i det meste af 1960'erne var man konstant bagud med at sætte prisen tilstrækkeligt i vejret. Samtidig opretholdt man produktionen hos Bianco Luno, der havde trykt HT siden 1839. Det gav sikkerhed for en smuk og forholdsvis fejlfri produktion, men det var også ganske kostbart.

Redaktøren havde imidlertid svært ved at høre bekymringen i bestyrelsen, og han pressede naturligt nok på for at få udgivet de velfyldte hæfter – for ikke at skuffe læsere eller forfattere – men med risiko for akut pengemangel. Og der fulgte en årrække med fortsat diskrepans mellem HT's imponerende omfang, den salgsmæssige succes og det stadigt stigende oplag på den ene side og på den anden side, at Foreningen som udgiver måske vaklede på fallittens rand. Det blev begyndelsen til en årrække med økonomiske problemer. De kunne ganske vist have været løst ved større kontingentforhøjelser, men bestyrelsen frygtede, at det ville påvirke abonnenttallet. En anden løsning var at reducere tidsskriftets årlige omfang. Det var beklageligt, men burde være let, og første gang i 1967 planlagdes det da også at reducere omfanget til 18 ark; men faktisk udsendte redaktøren et hæfte på 39 ark. Selv efter kontingentforhøjelser frygtedes i 1970 et betydeligt underskud,

og det besluttedes at indskrænke HT til et hæfte på ca. 300 sider i 1971. Heldigvis fik man nu første gang støtte fra det nye Forskningsråd og en lidt forhøjet støtte fra Undervisningsministeriet, men pengene rakte ikke så langt, for det år udsendte redaktøren tre hæfter med i alt 784 sider.

Det var ikke så sært, at kassereren, Niels Steensgaard (1965-78), var bekymret, men det skulle blive værre senere. Under de to næste redaktioner måtte Steensgaard fra 1975 og hans efterfølger Kai Hørby (1978-89) næsten hvert år advare bestyrelsen – og især redaktørerne – om, at underskud og gæld truede med at bringe tidsskriftet i fare. Nødtvunget måtte redaktørerne da også udskyde eller aflyse hæfter og gøre læserne stadig mere spændte på, hvornår – eller om – HT udkom.

Efter Ellehøjs afgang gentog man ikke modellen med hjælperedaktører, men udpegede i stedet to ligestillede redaktører, en af dem ganske vist formelt ansvarshavende, men i praksis med en deling af opgaverne mellem sig og enighed om langt det meste. Redaktionerne har i stigende omfang fået sagkyndige til at vurdere indsendte bidrag, på længere sigt som en uundgåelig del af den redaktionelle proces.

Historisk Tidsskrifts profil i Ellehøjs tid

Historisk Tidsskrifts indhold og betydning er naturligt nok vanskeligere at vurdere, jo tættere vi kommer på nutiden. Dels blev tidsskriftet væsentligt større i omfang, dels fik det mange flere medarbejdere og en flerhed af vurderinger af den videnskabelige historieforskning. Og dertil kommer det kortere perspektiv set fra 2014, som opfordrer til forsigtighed i bedømmelsen af artiklernes virkninger. Det følgende vil derfor snarere være en opregning – med få og korte kommentarer – af forfattere, afhandlinger m.v. og anmeldelser, som vel især kan give et indtryk af tidsskriftets linie og bredde, og som også erindrer om den række af historikere, der prægede perioden. Overordnet set var linien nok åben og pluralistisk. Der blev ikke tilrettelagt temahæfter og formentlig sjældent efterspurgt afhandlinger om bestemte emner. Men vidste redaktionen, at en forsker var i gang med et større og lovende arbejde, var det naturligt at bede om en artikel, der kunne introducere det eller meddele delresultater. Og skønnede redaktionen, at en afhandling ville møde alvorlig kritik, kunne man stille rubrikken *Diskussion* til rådighed. Men hovedsagelig var ideen vel blot at trykke de artikler, der blev indsendt, hvis de var af kvalitet og lå inden for dansk og delvis nordisk historie, men være mere tilbageholdende med det øvrige udland, der især måtte nøjes med anmeldelserne og oversigterne.

Det meste af indholdet virker set med nyere briller interessant, sagligt, veldokumenteret, og – måske især i Ellehøjs første år – til en vis grad traditionstro. I Ellehøjs tid tryktes i alt 48 afhandlinger og småstykker i de seks bind. En del af dem var forfattet af fortsat flittige ældre medarbejdere som Hjelholt, med ikke mindre end fem bidrag om *udenrigspolitiske spørgsmål i perioden 1845-50*, C.A. Christensen med fire bidrag om middelalderen, Bagge om *akademikerne i dansk politik i det 19. årh.*, Skrubbeltrang om *gårde i det 17. årh.*, Aksel E. Christensen med den kendte oversigt *Mellem vikingetid og Valdemarstid*, la Cour om *voldsteder*, Erik Moltke om *belejringen af Hedeby*, Jens Møller om *P.F. Suhm*, Stig Rode om *Orla Lehmann*, og Nils Svenningsen om *Danmark efter 9. april 1940*.

Men også yngre folk, født fra 1920'erne til 1940'erne, som Troels Dahlerup om *lavadelens krise i senmiddelalderen*, Nils G. Bartholdy om *adelsbegrebet*, Ib Damgaard Petersen om *aksen OKW-OKM i Hitler-Tyskland*, Ole Feldbæk om *dansk neutralitetsudnyttelse 1782-83*, Harald Ilsøe om *Hans Svaning*, Frede P. Jensen om *Peder Vinstrups tale* og om *Frederik II's militære politik*, Ladewig Petersen med tre bidrag om *dansk-norsk historie i 1520'erne og -30'erne* og Ejvind Slottved om *klemmebrevene 1585* bidrog. Det lod sig dog ikke nægte, at emnerne på to undtagelser nær alle var hentet i dansk historie før år 1900, og de fleste også før år 1800.

Til gengæld indeholdt den nye rubrik om *Teori og metode* to bidrag, der pegede fremad, nemlig Povl Bagges om *Historien og de andre samfundsvidenskaber* (12. rk. bd. 3) og Niels Finn Christiansens om *Den marxistiske historieopfattelse* (12. rk. bd. 6). Og blandt de 16 meget interessante *Oversigter* var Niels Steensgaards om *det 17. århundredes krise*; Inge Skovgaard-Petersens om *vikingerne*; Torben Damsholt, Niels Saxtorph og Jens Erik Skydsgaard om emner i *romersk historie*; Karsten Fledelius om *Byzans*. Og der var ikke mindre end seks fine oversigter om det 20. århundredes historie med forfattere som Inga Floto, dels om *tysk debat om 1. Verdenskrig*, dels om *synspunkter på præsident Wilson*; Bent Jensen om *studiet af Danmarkshistorien i USSR*; Bertel Heurlin om *nedrustningsforhandlinger efter 1945*; Ole Karup Pedersen om *studiet af internationale konflikter*; og Ib Damgaard Petersen om *årsagerne til udbruddet af 2. Verdenskrig*.

Blandt *nekrologerne* kan nævnes Aksel E. Christensens om Sture Bolin og om Halvdan Koht, og en hel række afdøde biograferedes af Povl Bagge: Hal Koch, Erik Møller, Axel Linvald, Bøggild-Andersen, Knud Fabricius og Henry Bruun. Hertil kom Henry Bruun om Gottfrid Carlsson, Svend Ellehøj om Astrid Friis, Roar Skovmand om Svend Thorsen

Tabel 1. Rubrikker efter antal artikler og sidetal 1963-1973

Antal:	Afh.	Små- stk.	Over- sigter	Disk.	Teori	Nekr.	Anm.	Korte anm.
Bd. 1 (1963-66)	8	4	1	0	0	4	12	34
Bd. 2 (1966-67)	4	4	3	0	0	3	18	109
Bd. 3 (1968-69)	4	0	3	0	1	5	16	142
Bd. 4 (1969-70)	4	2	3	5	0	3	13	142
Bd. 5 (1971)	7	0	4	0	0	2	13	158
Bd. 6 (1972-73)	9	2	2	1	1	3	13	139
I alt (1963-73)	36	12	16	6	2	20	85	724
Gsn. pr. år	3,3	1,1	1,5	0,5	0,2	1,8	7,7	65,8
Sidetal:	Afh.	Små- stk.	Over- sigter	Disk.	Teori	Nekr.	Anm.	Korte anm.
Bd. 1 i alt: 708	424	67	35	0	0	15	91	76
Bd. 2 i alt: 593	126	98	52	0	0	8	144	165
Bd. 3 i alt: 640	193	0	71	0	16	28	120	212
Bd. 4 i alt: 697:	169	10	79	82	0	12	135	210
Bd. 5 i alt: 743	266	0	149	0	0	7	90	231
Bd. 6 i alt: 726	300	18	14	3	16	10	174	191
Bd. 1-6: 4.107	1.478	193	400	85	32	80	754	1.085
Relativ andel	36 %	5 %	10 %	2 %	1 %	2 %	18 %	26 %

og Franz Blatt om Knud Hannevad. De nordiske landes store historikere opfattedes stadig som nære kolleger, men i de følgende tiår koncentrerede man sig om de danske og overlod stort set historikerne uden for Norden til en død i ubemærkethed.

Det fremgår af Tabel 1, at der er et forholdsvis skarpt skel mellem 12. rækkes første bind og de følgende. Både de små og store anmeldelser fik en langt større rolle, da Ellehøj blev eneredaktør, og også oversigterne øgedes. Såvel oversigterne som de kortere anmeldelser under *Nyt fra historisk videnskab*, jf. Tabel 3, blev nu helt domineret af anmeldelser af udenlandsk litteratur. Danske historikere fik dermed ikke blot lettilgængelig viden om, hvad der rørte sig i England, Tyskland, USA og i mindre grad i andre lande, men samtidig ikke blot lejlighed at referere, men – som en reel udvidelse af præsentationsrubrikken – til at forholde sig kritisk vurderende til den internationale historieforskning. Et andet træk var, at rubrikkerne *Diskussion* og *Teori* voksede, mens de traditionelle *Småstykker* blev færre, lige som der blev mindre plads til de lange afhandlinger, der svandt fra ofte over halvdelen af et hæfte til godt en tredjedel.

Tabel 2. Afhandlinger, småstykker og oversigter fordelt på tidsperioder, 12. række 1963-1973, antal

	Afhandlinger	Småstykker	Oversigter	I alt
Oldtid	2	1	5	8
Middelalder	10	3	3	16
1500-1800	17	5	1	23
1800-1900	6	2	1	9
1900-	1	1	6	8
I alt	36	12	16	64

Der tegner sig, jf. Tabel 2, et billede af koncentration om middelalder og nyere tid, både hvad angår afhandlinger og småstykker, hvorimod

oversigterne ikke mindst er om tidsafsnit, som er svagt dækket af artiklerne, nemlig oldtiden og 1900-tallet. Især har det 20. århundredes historie ikke været et emne for afhandlingerne, mens næsten halvdelen har haft emner fra perioden 1500-1800. Det er næppe så overraskende i lyset af tidsskriftets tradition – som heldigt nok svarede til redaktørens egne forskningsområder.

Anmeldelserne 1963-1973

Periodens 85 større og 724 små anmeldelser, jf. Tabel 3, dækkede meget bredt. Kun nogle få af bidragene skal nævnes her til illustration af disse årgange af Historisk Tidsskrift – og af periodens historieskrivning. Og som en erindring om, at mens den nyeste historie ikke kom til orde i HT's afhandlinger, var der en betydelig grøde i samtidshistorien i tidens publikationer. Endnu i 1960'erne, 70'erne og 80'erne var disputatserne og anmeldelserne af dem et helt centralt omdrejningspunkt i den faglige debat. Og HT var ofte stedet for ros, ris og kamp. I det følgende skal derfor opregnes en lang række af disputatsoppositionerne, hvor HT var det uomgængelige medie for den faglige debat og vurdering af disputatserne. Dertil en række anmeldelser af andre væsentlige værker.

I bind 1 anmeldtes Viggo Sjøqvists vigtige disputats om *Peter Vedel* af Povl Bagge; Troels Finks banebrydende værker om *dansk udenrigspolitik 1894-1909* af Sjøqvist; og Henrik S. Nissen og Henning Poulsens *På dansk friheds grund* af Lorenz Rerup; endelig fik Johan Hvidtfeldts værk om *kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig-Holsten* en 30 sider lang anmeldelse af Bøggild-Andersen.

I bind 2 havde Povl Bagge en lang og diskuterende anmeldelse af H.P. Clausens lille, men vigtige bog *Hvad er historie?* Desuden bragtes Aksel E. Christensen og C.J. Beckers oppositioner mod Olaf Olsens *Hørg, hov og kirke*; Inge Skovgaard-Petersens anmeldelse af Rolf Torstendahls historiografiske disputats; Niels Steensgaards anmeldelse af Sune Dalgårds disputats om *hvalfangst i 1600-tallet*; Niels Petersens anmeldelse af Harald Jørgensens udgivelse af *Statsrådets forhandlinger*. Og endelig anmeldelser af to vigtige bøger om nyere dansk udenrigspolitik, Sjøqvists grundige *Danmarks udenrigspolitik 1933-40*, anmeldt af Karup Pedersen; og Carl-Axel Gemzells nybrydende *Hitler und Skandinavien*, anmeldt af Hans Kirchhoff.

Bind 3 bød på anmeldelse af Rolf Torstendahls *Historia som vetenskap*, af H.P. Clausen; Henry Bruuns *Dansk historisk bibliografi 1913-42* – et

vigtigt led i Den danske historiske Forenings bibliografiske projekt – anmeldt grundigt og kritisk af Harald Ilsøe; Troels Finks anmeldelse af Hjelholts – vistnok – sidste værk om treårskrigen, nu om britisk mægling i konflikten. Og sidst nogle vigtige samtidshistoriske arbejder: Bertel Heurlin anmeldte Kaarsteds bog om *Regeringskrisen 1957*, Ole Karup Pedersen anmeldte Bjøls disputats *La France devant l'Europe*, og Erik Stig Jørgensen anmeldte Hæstrups værk om *Departementschefstyret 1943-45*.

Bd. 4 rummede anmeldelser af økonomen Svend Aage Hansens disputats om *Adelsvældens grundlag* – opgøret med J.A. Fridericias tese om adelens deroute i 1600-tallet – ved Ellehøj og Albert Fabritius; og den posthume disputats af Svend Larsen ved Ladewig. Fra samme tidsalder Johan Jørgensens disputats om *Rentemester Henrik Müller*, anmeldt af Ellehøj; og Povl Bagges ikke helt venlige anmeldelse af Ole Feldbæks fine disputats om *India Trade under the Danish Flag 1772-1808*. Bagge var heller ikke begejstret for Jens Engbergs disputats om *Det slesvigske spørgsmål 1850-53*; og det samme gjaldt Ladewig, der som lokal opponert uden specialviden måtte opponere mod Finn Løkkegaards disputats om *Henrik Kauffmann som uafhængig dansk gesandt i USA 1940-42*. Mere positiv var nok den ellers strenge anmelder Hans Kirchhoff over for Leni Yahils israelske disputats om *Jøderne i Danmark under Besættelsen*.

I bd. 5 anmeldte Olaf Olsen lidt kritisk Aksel E. Christensens bog om *vikingetiden*, og samme Aksel E. Christensen anmeldte Troels Dahlerups disputats om *Det danske sysselprovsti i middelalderen*. Gottlieb Japsens disputats om *Det danske skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814* blev anmeldt af Vagn Skovgaard-Petersen; Holger Rasmussens værk om *Limfjordsfiskeriet* af Axel Steensberg; økonomen Hans Chr. Johansens disputats om *Dansk økonomisk politik efter 1784* af historikeren Jens Holmgaard, ud fra en historisk betragtningsmåde. Og Ib Damgaard Petersen tog sig af Henning Poulsens disputats om *Besættelsesmagten og de danske nazister*.

Endelig i bd. 6 anmeldtes Ole Fengers disputats *Fejde og mandebod* af opponenterne Troels Dahlerup og juristen Stig Jørgensen. Erik Ulsigs disputats om *Danske adelsgodser i middelalderen* af Troels Dahlerup, og Svend Gissels disputats om *Landgilde og udsæd på Sjælland* af Ellehøj og Skrubbeltrang. Povl Ellers disputats om *kongelige portrætmalere*, anmeldtes af kunsthistorikeren Else Kai Sass og af Ellehøj; anmeldelsen af Poul Jensens *Presse, penge og politik* var oppositionerne fra Ellehøj og Bagge; og endelig blev – som en af de endnu ret få samtidshistoriske disputatser – Tage Kaarsteds værk om *Påskekrisen 1920* anmeldt af Sven Henningsen.

Tabel 3. Anmeldelser 1963-1973, antal

Bind	I	II	III	IV	V	VI	I alt
År	1963- 66	1966- 67	1968- 69	1969- 70	1971	1972- 73	
Store anmeldelser:							
Danske	10	12	12	10	12	12	68
Nordiske	0	4	3	2	1	1	11
Udenlandske	2	2	1	1	0	0	6
I alt	12	18	16	13	13	13	85
Kortere anmeldelser:*							
Danske	15	22	25	16	23	28	129
Nordiske	5	23	17	14	20	13	92
Udenlandske	14	64	100	112	115	98	503
I alt	34	109	142	142	158	139	724

* Tallene er opgjort for hver anmeldt bog, ikke hver anmeldelse. Inddelingen er primært efter forfatterens nationalitet og må tages med et vist forbehold. Kortere anmeldelser kan være lige så lange som de store anmeldelser.

For de nordiske og udenlandske værker er der tale om et forholdsvis beskedent antal store anmeldelser, men mange små, ikke mindst af udenlandske værker. For de danske bøggers vedkommende kan det vel skønnes, at de fleste af de væsentlige værker er blevet anmeldt.⁵

⁵ Betegnelsen danske værker er her benyttet udvidet, så det medtager til dansk oversatte udenlandske værker samt værker af danske forfattere på dansk og fremmedsprog og uanset indholdet.

Alt i alt dokumenterer Ellehøjs redaktørperiode, at dansk historievitenskabelig forskning gennemløb en ganske stærk udvikling i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. Den kan opfattes som en kulmination på de foregående generationers stræben, hvor skrivemåde og metode havde fundet sin plads, og hvor viden over stadig bredere dele af det historiske forløb i Danmark udfoldede sig og tidligere huller opfyldtes. Men det var også en periode, hvor der blev gjort op med ældre opfattelser, hvor de gamle koryfæer fra gennembrudstiden sidst i 1800-tallet blev set efter i kortene, og nye synteser vandt frem. Og hvor nye og mere internationale og samtidshistoriske emner dukkede op, med begyndende tilskud af moderne samfundsvidenskab, men stort set endnu ikke med marxistisk inspirerede tolkninger.

Ellehøj havde som nævnt trukket to medlemmer af foreningens bestyrelse ind i redaktionen – uden at optræde på titelbladet – af de talrige korte anmeldelser, som med deres store emnemæssige spredning og mange forfattere var svære at holde styr på. Og fra 1968 havde Erling Ladewig Petersen og Ole Karup Pedersen gjort et stort arbejde. Karup Pedersen var ansat i statskundskab, hvor han blev professor i 1970, og efterhånden koncentrerede han sig mest om sit nye fag, selv om han stadig anmeldte bøger i HT. Det samme gjaldt i øvrigt en række andre samtidshistorikere, der skrev i HT, som Bertel Heurlin, Knud Larsen, Henrik S. Nissen og Ib Damgaard Petersen, der alle endte i statskundskab. Så det var ikke overraskende, at Ladewig efterfulgte Ellehøj som redaktør – eneste anden oplagte mulighed var formentlig Niels Steensgaard – og at man vendte tilbage til konstruktionen i Povl Bagge og Astrid Friis' tid med to redaktører – som også er fortsat siden 1974 med kombinationen af to historikere, der tilsammen kunne dække nogenlunde bredt på de fleste områder og perioder.

Fortsat fremgang, men voksende økonomiske problemer, 1974-82

Ellehøj havde allerede i efteråret 1970 givet udtryk for, at han gerne ville fratræde som redaktør, når 12. række af Historisk Tidsskrift var færdig. Han gjorde dog ikke afskeden lettere for sig selv, for trods det stigende sidetal lå han inde med meget stof, som han gerne ville publicere, og han blev først færdig med at udsende sidste hæfte af rækkens bd. 6 i 1974. Efterfølgernes bd. 74 nåede at få årstallet 1974 på titelbladet, selv om det først kom ud til abonnenterne i 1975. På bestyrelsesmødet i december 1972 besluttedes det, at Ladewig og Inga Floto skulle overtage redaktionen. På årsmødet i november 1973 valgtes Ladewig til

ny sekretær, men der var det lille problem, at begge redaktører skulle være medlemmer af bestyrelsen, og det krævede, at der var en ledig plads. Derfor måtte Inga Floto vente til november 1974, før hun officielt blev sekretær, men hun var begyndt for fuld kraft allerede i 1973.

Med Inga Floto indledtes en periode, hvor redaktørerne ikke var professorer, men lektorer. Det var der ganske vist tidligere eksempler på, men Edvard Holm skulle kun vente to år på sit professorat, Astrid Friis fire år. Hertil kom redaktørerne med fast ansættelse i arkiv- og biblioteksvæsenet, Bricka, Ellen Jørgensen, Axel Linvald, ligesom Fredericia og Povl Bagge de første år af deres periode som redaktør. Den nye linie skyldtes ikke, at der var færre historieprofessorer til jobbet, i København alene var antallet steget fra fire til syv i perioden 1960-70, og det samlede antal på de danske universiteter kom efterhånden op på en snes. Men dels var lektorstillingerne nu blevet faste stillinger, dels sad efterhånden kun få professorer i foreningens bestyrelse, og der var tilsyneladende enten ikke bud efter dem eller ikke positiv respons, når redaktøropgaverne skulle fordeles.

Man kunne måske have ventet, at de politiske og delvis fagpolitiske stridigheder i historikermiljøet i 1970'erne og 1980'erne havde sat sig spor i bestyrelsen, men det synes nu ikke at have været tilfældet – og den var vel også præget af selvsupplering. Der var kun få udskiftninger i bestyrelsen i denne periode: Povl Bagge efterfulgtes i 1974 af Inga Floto (medlem 1974-83 og 1994-2006), Aksel E. Christensen afløstes i 1978 af Kai Hørby (medlem 1978-89), der blev kasserer efter Steensgaard, i 1980 afgik Karup Pedersen, og Signe Isager (medlem 1980-90) fra Odense Universitet kom ind, og i 1981 efterfulgtes Erik Stig Jørgensen af Birgit Løgstrup (medlem 1981-94), ligeledes fra Rigsarkivet. Vel rummede bestyrelsen folk med forskellige politiske holdninger – som også var omverdenen bekendt – men de synes ikke at have påvirket samarbejdet afgørende: Det var fagligt, ikke politisk, og heller ikke fagpolitisk synes der at have hersket væsentlig uenighed at dømme efter referaterne, men det gik måske lettere, fordi der ikke var repræsentanter for yderfløjene med. De nye konkurrenter på tidsskriftmarkedet, *Historievidenskab* og *Den jyske Historiker*, foruden *Fortid og Nutid*, betød også, at forskere, der ikke følte sig hjemme i HT, kunne publicere andetsteds – og omvendt. Verden uden for bestyrelsen var derimod blevet mindre rolig, og det følte åbenbart nødvendigt på bestyrelsesmødet i oktober 1976 at beslutte, at man måtte afvise polemiske indlæg i HT.

At dømme efter referaterne fra årsmøder og bestyrelsesmøder var den vigtigste opgave at holde Historisk Tidsskrift oven vande. HT var

ved at drukne i sin egen succes med stadigt stigende omfang og oplag, så den elementære opgave var at afpasse omfanget efter kontingentet. Men det var ikke let under den voldsomme inflation i 1970'erne, og helst ville man naturligvis udsende alt det lødige stof, man havde bestilt og fik ind. Det blev ikke bedre af, at støtten fra Forskningsrådet langtfra var permanent i denne periode.

Samtidig måtte bestyrelsen lægge kræfter til to andre opgaver, udover udgivelsesvirksomheden. Den ene var at få genoptaget udgivelsen af Dansk historisk Bibliografi. Det gamle projekt stammede oprindeligt fra de fyldige historiske bibliografier, som Historisk Tidsskrift havde udgivet som tillæg til HT allerede fra 1800-tallet. Henry Bruun havde kæmpet for og med projektet i en lang årrække, men siden hans død i 1970 havde det stort set været nødlidende efter forskellige forsøg på at indhente det voksende efterslæb og videreføre den løbende dækning. Senest var bibliografien 1913-43 (senere til 1947), bd. III-V blevet færdige i 1969-74, og tillige var arbejdet med serien om udgivelserne i 1967-69 fortsat af Bente Pedersen i begyndelsen af 1970'erne. Men ved siden af opgaven med løbende at følge med i den stadig stigende produktion af historiske værker kom hullet i serien fra 1940'erne til 1960'erne. I bestyrelsen fik Harald Ilsøe ansvaret for dette område, og det lykkedes at få et treårsbind for 1974-76, udarbejdet af bibliotekar ved Det kongelige Bibliotek Ann Welling, færdigt i 1985, ligesom der arbejdedes med et treårsbind for 1970-73. Fra 1990 løstes problemet af Det kongelige Biblioteks chef Erland Kolding Nielsen – der allerede 1974-81 havde været stærkt involveret i Bibliografien – med en elektronisk udgave.

Den anden opgave var udgivelsen af tidsskriftet *Scandinavian Journal of History* fra 1976. Fra bestyrelsen havde formanden Aksel E. Christensen, og især Niels Steensgaard deltaget i de fælles forberedelser i de nordiske landes historiske foreninger, og Steensgaard blev første danske redaktionsmedlem i redaktionen på fem, og nogle år efter chefredaktør. Han afløstes senere af Ole Feldbæk. Baggrunden var behovet for et vindue, som verden kunne se indad, og for at åbne det var det ikke tilstrækkeligt med korte engelsk- eller tysksprogede resumeer i de historiske tidsskrifter. Det fællesnordiske tidsskrift medførte næppe andre problemer end usikkerheden om behovet for tilskud fra de nordiske foreninger, som dukkede op i nogle år. Dette problem løstes efter årtusindskiftet, da tidsskriftets drift var blevet overtaget af et globalt engelsk forlag, der ikke blot kunne udvide tidsskriftets volumen, men endda kunne skabe overskud og udbetale en afgift til de nordiske historiske foreninger.

Dertil kom som en tredje opgave udgivelsen af større og mindre bøger. Der havde været adskillige eksempler på værker, som Foreningen havde stået som forlag for, men nu øgedes antallet betydeligt. Finansieringen støttedes ofte af tilskud udefra, men foreningen måtte lægge penge ud – som først kom tilbage i takt med det hurtigere eller ofte langsommere og ret uforudsigelige salg. Under alle omstændigheder øgede det likviditetsproblemerne. Til gengæld var der tale om gode bøger, således *festskriftet til Poul Bagge* (1972), den fine lille bog om *Linier i dansk historieforskning* (1975/76), som var resultatet af en foredragsrække i Historisk Samfund, Wittendorffs disputats (1974), Frede P. Jensens bog om *Frederik II og Erik XIV* (1978), Kai Hørbys om *Status regni Dacie* (1978) og Fr. Skrubbeltrang om *det danske landbosamfund 1500-1800*, Karsten Christensens om *Sven Aggesen værker* (1979) og endnu senere Hanne Caspersens *Moderskabspolitik i Danmark i 30'erne* (1986) og Inge Skovgaard-Petersens disputats *Da Tidernes Herre var nær* (1987).

På årsmødet i november 1974 fremhævede kassereren, Niels Steensgaard, 'at driftsregnskabet slog alle rekorder', men allerede i oktober 1975 sagde samme kasserer, 'at regnskabet ikke gav noget realistisk billede af den fortvivlede økonomiske situation.' I oktober 1976 udtalte kassereren, 'at foreningens økonomi mere præges af akut likviditetsknaphed end af slet økonomi.' I 1977, 'at det hele er stadig mere et likviditetsanliggende end en økonomisk krise.'

I november 1978 fremhævede foreningens afgangende formand, Aksel E. Christensen, 'at det havde været et roligt år, alt var forløbet planmæssigt', bd. 78 af HT var udsendt, og dertil var udgivet bøger skrevet af Frede P. Jensen, Kai Hørby og Fridlev Skrubbeltrang. Endvidere var der 'en klar fremgang i antallet af ordinære medlemmer, og for første gang udsendes HT i mere end 2.000 eksemplarer.' Kassereren oplyste, at udgivelsen af *Scandinavian Journal of History* forløb planmæssigt. Ellehøj var dog mere lidt usikker med hensyn til Dansk historisk Bibliografi.

Så fik Niels Steensgaard ordet. Han fremhævede på ny foreningens likviditetsknaphed; al form for ministeriel støtte var bortfaldet, og selv om Forskningsrådet havde bevilget 55.000 kr. til udsendelsen af HT 78, II, ville foreningen pr. 1. januar 1979 formentlig have en gæld til Bianco Luno på 25.-30.000 kr., fordi hæfte II var blevet større end forudset. Det ville på de givne vilkår være nødvendigt at begrænse aktiviteten i 1979 noget.' Man vedtog at forhøje kontingentet og spare nogle af honorarerne og i fremtiden søge om forskningsrådsstøtte, også til udgivelsen af Foreningens skrifter. Og så valgte man Ellehøj til ny formand, 'idet man samtidig (ifølge Ladewigs lidt dunkle referat) med den nye formand drøftede hans muligheder for at bidrage til tidsskriftet.'

I maj 1979 holdtes endnu et krisemøde forårsaget af modsætningen mellem Foreningens økonomi og redaktionens ønske om at trykke artikler og anmeldelser. Problemet var i al enkelhed, at redaktionen så Historisk Tidsskrift som Foreningens helt afgørende og uundværlige kerne. Derfor var det vigtigt, at der var råd til en jævn produktion, og ønske om støtte til trykning af flere sider, samt til professionelle oversætterhonorarer. Og i oktober 1979 talte man om det uheldige i, at Foreningens udgivelse af bibliografien og monografierne vanskeliggjorde situationen for HT. Heroverfor mente dele af bestyrelsen, at Foreningen havde andre opgaver, herunder Dansk historisk Bibliografi og forlagsvirksomheden med udgivelse af disputatser og andre væsentlige bøger, og at man måtte være villig til at løbe et forlags risiko for tab. Kassereren nævnte igen likviditetsknapheden, og at større summer var bundet i usolgte udgivelser.

I november 1979 inddrog alle forfattervederlag, og det besluttedes, at der herefter kun skulle udarbejdes register ved afslutningen af hver række eller hvert 10. bind. Det sidste blev ikke opfyldt, for der blev ikke senere udarbejdet registre. Den nu kun symbolske styrelsesgodtgørelse til redaktion og kasserer bevaredes dog lidt endnu. Igen i november 1981 erkendtes det, at man måtte have krisestøtte fra Forskningsrådet, og desuden måtte kontingentet hæves igen. I maj 1982 mente kassereren, Kai Hørby, at Foreningen manglede 150.000 kr.

Som det fremgår, blev slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne en vanskelig tid for forening og tidsskrift. Der var ikke styr på økonomien, man fik kun én gang i perioden 1977-82 en bevilling fra Forskningsrådet, og foreningen havde gældsats sig ved at trække betalingen til trykkeriet. Og den reelle situation stod tilsyneladende ikke helt klart for hele bestyrelsen, endsiges formentlig for medlemmerne, der kun kunne se i de offentliggjorte regnskaber, at der efter hvert år var en lille formue eller – da man ophørte med at meddele tal for formuen – dog en kassebeholdning til overs. Men som det vil fremgå i det følgende, var det til gengæld en stor tid for Historisk Tidsskrift.

De nye redaktører

Erling Ladewig Petersen havde på dette tidspunkt længe været en fremtrædende og ganske vidtspændende historiker. Han var født 1929, blev student 1948, mag.art. 1955 og amanuensis 1959, efter at han i studietiden og senere havde været bibliotekar på Historisk Laboratoriums bibliotek. Den videre karriere forudsatte imidlertid, at et professorat

blev ledigt, men da det skete ved Astrid Friis' afgang i 1965, blev det besat med Ellehøj. Samtidig oprettedes et nyt professorat i middelalderhistorie, som gik til Niels Skyum-Nielsen. Til gengæld blev Ladewig professor ved det nye universitet i Odense 1966, hvor han forblev indtil pensioneringen i 1996. I en periode i 1970'erne overvejede han mulighederne for at vende tilbage til København, men de forsvandt, da Niels Steensgaard blev udnævnt til professor efter Aksel E. Christensen 1976, selv om Steensgaards forskningsområde ikke lå helt tæt på forgængerens.

Fagligt var Ladewig vel elev af især Aksel E. Christensen, men måske også lidt påvirket af Astrid Friis, som han i hvert fald sidenhen kunne fortælle mange historier om. Men han havde skrevet disputats om et eksotisk emne fra tidlig arabisk historie, som næppe var det mest oplagte avancementsgrundlag. Bortset fra det orientalske havde han beskæftiget sig med emner i dansk og dansk-norsk historie gennem flere århundreder. I HT debuterede han med en artikel om *Martsministeriets fredsbasisforhandlinger* i 11. rk. bd. IV og fortsatte med en oversigt over *Stat og historieskrivning i Islams klassiske periode i det 7. -10. årh.* i bd. V. I 12. række havde han publiceret en artikel om *Henrik Krummedige og Norge 1523-33* i bd. III, og et bidrag om *Norgesparagraffen i Christian III's håndfæstning* i bd. VI foruden et småstykke. Og dertil en hel del anmeldelser.

Ladewig var blevet valgt ind i bestyrelsen i 1967 efter Bøggild-Andersens død og overtog dermed pladsen som repræsentant for den danske historikerverden uden for København, som han dog snart kunne dele med Troels Dahlerup, der i 1968 var blevet professor i Aarhus. Og i 1968 kom han som nævnt et skridt nærmere ved at indgå i den udvidede HT-redaktion, der stod for de korte anmeldelser.

Ladewigs forskningsområde var bredt og hans interesser endnu bredere, så han var som redaktør hjemme på flere felter end de fleste. Kronologisk dækkede han dansk historie fra middelalderen til 1700-tallet. Tematisk var adelshistorie, handel og kredit, magtstatens og skatstatens fremvækst og generelt både politisk, økonomisk og social historie hans faglige felter, og han fulgte godt med i den internationale og nordiske forskning, hvis synspunkter han ofte stod nærmere end den hidtidige danske forskning. Med den brede baggrund var han ikke blot selvskreven til at medvirke ved de rigshistoriske oversigtsværker som *Gyldendals Danmarkshistorie* og *Dansk socialhistorie*, hvor hans bind udkom i 1980, men også til at skrive om historieskrivningens historie og metode. Denne bredde i viden og erfaring gjorde ham til en oplagt redaktør af *Historisk Tidsskrift*, om end nok også til en forholdsvis kritisk dommer, især når redaktionen skulle tage stilling til antagelse af

afhandlinger, der lå inden for hans egne specialområder. Hans store flid bevidnes af hans mange arbejder i Historisk Tidsskrift. Over 20 afhandlinger, oversigter og diskussionsindlæg, og dertil mere end 180 kortere og længere anmeldelser – flere end nogen anden i tidsskriftets historie. Ladewig bevarede tilknytningen til tidsskriftet i det meste af sin lange formandstid i bestyrelsen 1982-2000, nu i en årrække som korrekturlæser – med forkærlighed for ironiske kommentarer til manuskripterne. Ladewig kunne være charmerende og morsom med sin tørre humor, men han kunne også lægge afstand til personer, han ikke brød sig om, og kunne virke kantet i forsamlinger – dog mærkeligt nok ikke blandt tidens studerende.

Selv om der kun var otte år mellem de to redaktører, var Inga Floto fra en anden tid. Hun var født 1937, blev student 1956, cand.mag. 1965 med en usædvanlig høj eksamen, og dr.phil. 1973 – lidt tidligere end de fleste af sine jævnaldrende. Hun begyndte som stipendiat og blev lektor på Københavns Universitet 1972 – som en af de sidste før det langvarige, næsten totale stillingsstop på det humanistiske fakultet ved Københavns Universitet, der varede i en snes år. Hun sluttede som professor – efter Niels Thomsen – 1999-2006.

Fagligt var hun elev af Sven Henningsen og Povl Bagge, og hun kombinerede smukt nogle af deres bedste træk: overblikket over den internationale historie, interessen for diplomati og magtpolitik, og for biografi, historiografi og metodisk-teoretiske problemstillinger. Hun skrev intenst og medrivende, og hun forstod bedre end de fleste at kombinere genrerne. Hun dementerede opfattelsen af, at danske historikere havde svært ved at slå igennem med udenlandske emner i udlandet, for hun kunne bidrage med nye resultater, og hendes velskrevne engelsksprogede disputats om den amerikanske politik på Versailles-konferencen udkom også i Princeton, USA. Inga Floto var allerede i sidste del af 1960'erne en flittig bidragyder til HT. Senere udsendte hun et solidt værk om historievidenskabens udvikling, og hun tog til sidst et nyt emne op med en bog om dødsstraffen. Skulle man finde en yngre, internationalt orienteret historiker, var hun et oplagt valg.

I stil og væremåde befandt Inga Floto sig ganske langt fra den mere formelle Ladewig, men samarbejdet fungerede fint, og deres redaktionelle emneområder overlappede ikke meget. Begge havde de en skarp kritisk åre, men de havde også begge sans for tesebåret historieskrivning og for at finde nye talenter som bidragydere til HT og hjælpe dem på vej. Inga Floto mente, at HT måtte være åben for de nye strømninger i 1970'ernes og 1980'ernes mere teoretisk bevidste, og også mere

venstreorienterede historikermiljø. Hun var selv en dygtig anmelder, som gennem årene leverede knap 30 anmeldelser til HT. Ved sin afgang som redaktør blev Ladewig formand for Foreningens bestyrelse, ligesom sine forgængere som redaktører: Edvard Holm, Ellen Jørgensen, Axel Linvald, Astrid Friis og Svend Ellehøj. Efter Ladewigs død blev Inga Floto formand.

New Look

De nye redaktører, E. Ladewig Petersen og Inga Floto, indledte straks endnu en modernisering af tidsskriftets form og indhold. Man forlod strukturen med rækker af 6 bind, hvert bestående af 3-5 hæfter, og opererede i stedet med et bind bestående af to hæfter pr. år, og således at bindenes betegnelse kom til at svare til årstallet. Da Historisk Tidsskrift i princippet rummede 12 rækker à 6 bind, dvs. 72 bind, skulle man strengt taget have begyndt med bd. 73 i 1974, men det var muligt at medregne endnu et bind til rækken, og så var man oppe på bd. 74, så det passede med årstallet. I øvrigt medførte fortsatte økonomiske problemer gennem 1970'erne og 80'erne, at man i flere tilfælde måtte nøjes med et hæfte pr. år; andre gange fik læserne et tykt og et tyndt hæfte, når pengene var ved at slippe op. Til gengæld var nogle af hæfterne særdeles omfangsrige. Og læserne skulle stadig selv sprætte dem op. Samtidig skiftede man typografi igen, ligesom Ellehøj havde gjort i 12. række (fra bd. II), og gjorde typerne i de mange små anmeldelser endnu mindre, så der blev plads til flere. Endelig demonstrerede redaktørerne, at de kunne chokere læserne med et nyt blå omslag med tegninger af populære figurer fra Danmarkshistorien, men desværre ikke nogen indholdsfortegnelse på bagsiden eller årgang på forsiden. Det lignede en relancering, og oplaget nåede da også et solgt oplag på ca. 2.000 eksemplarer i 1974.

Indholdets fordeling på tidsskriftets kategorier fulgte stort set i Ellehøjs fodspor, men i emnefordelingen kunne man nu langsomt spore det længe ventede skift i vægtfordeling til fordel for den nyere og nyeste historie. Vigtigt for profilen var det, at den brede orientering om udenlandsk historievitenskabelig forskning bevaredes og udbyggedes. Derfor fastholdt man, jf. Tabel 4, at anmeldelserne udgjorde ca. 45 pct. af stofmængden, målt i sidetal, og endda over 50 pct. målt på typeenheder. Der blev lidt færre afhandlinger, men til gengæld fyldte de flere sider, uanset redaktionens forsøg på at holde dem nede. Antallet af småstykker og oversigter øgedes med omkring 50 pct., og diskussionsindlæggenes antal tredobledes. Endelig blev kategorien *Teori og metode* øget fra

Tabel 4. Rubrikker efter antal artikler og sidetal 1974-1981*

Antal:	Afh.	Små- stk.	Over- sigter	Disk.	Teori	Nekr.	Anm.	Korte anm.
1974	4	3	3	0	0	0	19	65
1975	2	1	2	0	2	2	19	69
1976	2	0	4	0	1	0	20	104
1977	2	2	2	1	1	0	13	98
1978	4	4	5	2	3	5	32	75
1979	3	0	3	2	2	2	16	137
1980	2	5	2	5	3	1	17	81
1981	6	4	1	5	0	0	11	48
I alt	25	19	22	15	12	10	147	677
Gsn. pr. år	3,1	2,4	2,8	1,9	1,5	1,3	18,4	84,6

* I tabellen er bd. 82 medregnet til Hans Kirchhoff og Esben Albrechtsens redaktørperiode, selvom Ladewig og Inga Floto var med til at redigere bd. 82, 1. hæfte.

de to indlæg i Ellehøjs tid til tolv. Alt i alt blev HT mere levende, og yngre forfattere var nu væsentlig mere fremtrædende. Med ca. 4.000 sider, heraf mange trykt med småt, på de otte år fra 1974 til 1981 lå produktiviteten, med gennemsnitligt 500 sider pr. år, næsten 25 pct. over Ellehøjs redaktørtid.

Som prøver på indholdet og dets store spændvidde kan nævnes nogle af de mange titler. Blandt *afhandlingerne* Esben Albrechtsens artikel om *Den holstenske adels indvandring i Sønderjylland i det 13.-14. århundrede*; Erik Ulsig og Axel Kjær Sørensen om *Kong Valdemars jordebog*; Mikael Venge om *Christian II* og om *bondefred og grænsefred*; og Jørgen Erik Thaarup om *Christiern II's Stockholmsfærd 1518*. Frede P. Jensen indledte sine nybrydende publikationer om det 16. århundredes inden- og

Tabel 4 (fortsat).

Sidetal:	Afh.	Små- stk.	Over- sigter	Disk.	Teori	Nekr.	Anm.	Korte anm.
1974 i alt:								
571	212	58	93	0	0	0	134	74
1975 i alt:								
383	86	12	34	0	38	8	126	79
1976 i alt:								
334	58	0	54	0	36	0	78	108
1977 i alt:								
341	84	29	40	8	20	0	67	93
1978 i alt:								
630	254	0	126	4	0	4	165	77
1979 i alt:								
444	104	0	38	18	21	4	112	147
1980 i alt:								
606	291	0	46	0	0	0	154	115
1981 i alt:								
482	285	0	0	47	0	0	93	57
1974-81:								
3.791	1.374	99	431	77	115	16	929	750
Relativ andel	36 %	3 %	11 %	2 %	3 %	0 %	25 %	20 %

udenrigspolitik med afhandlinger om *Den danske indkredsning af Vasatidens Sverige* og om *Peder Oxes fald*; Steffen Heiberg fulgte efter med afhandlingen om *Rigsråd, kongemagt og statsfinanser i 1630'erne*, og Leon Jespersen om *Landkommisærinstitutionen i Christian IV's tid*. Walter Boss om *Københavnsmødet 1739*. Dertil to retshistoriske afhandlinger af Henrik Stevnsborg og Henning Koch om *strafferetsplejen* og om *politimyndighedens oprindelse i 1680erne*.

Om 1800-tallet Peter Hertel Rasmussen om *Dansk udenrigspolitik 1812-13*; Niels Clemmensens artikel om *Godsejernes politiske organisationer og pressen 1856-67*; Poul v. Linstow om *Bismarck, Europa og Slesvig-Holsten 1862-66*; Jørgen Sevaldsen om *'Det pædagogiske Venstre'*; Karsten Thorborg om *Viggo Hørup*. Om det 20. århundredes historie skrev Carsten Staur om *Den unge P. Munch, ca. 1895-1910* og om *P. Munch og forsvarsspørgsmålet*, Bent Jensen om myten om *Påskekrise og Ruslandspolitik*; Finn

Kjerulff Hansen om *Det radikale venstre og forsvarskommissionen 1919*; og økonomen Henning Holten om *Valutapolitikken* i Kanslergade-forliget 1933.

Blandt *oversigterne* skubbede tidsaldrene sig også i retning af den nyeste tid med Karl Chr. Lammers om *Tysk udenrigspolitik 1933-45*; Carsten Due-Nielsen om *tysk udenrigspolitik under og efter 1. Verdenskrig*; Otto Rühl om *Bismarck i den tyske Reichgründungslitteratur*; Niels Thorsen om *amerikansk debat om konflikt og konsensus*; Carsten Staur om den amerikanske historiker *Richard Hofstadter*; Mette Skakkebæk om *amerikansk socialisme i begyndelsen af det 20. årh.*; Henrik Mogensen bidrog med en oversigt over *mccarthyismen*; og Erik Helmer Pedersen skrev om *svenske og danske andelsorganisationer indtil 1930'erne*; endelig Kristian Hvidt om *nordiske emigrationsstudier 1965-75*.

Jørgen Bæk Simonsen skrev en oversigt over *arabiske kilder til vikingetidens historie*; Inge Skovgaard-Petersen om *nye synspunkter og metoder i studiet af den middelalderlige historieskrivning*; Ladewig om *handel i 15-1600-tallets Østeuropa*; Jens Chr. V. Johansen om *den nyeste heksetrosforskning*; Karsten Hedemann om *japansk historie*; Karl-Erik Frandsen om *historisk geografi*. Hertil mere klassiske opjusteringer som P.J. Riis' om *klassisk og nærorientalsk arkæologi i Danmark*.

Diskussioner udspandt sig mellem opponenter Aksel E. Christensen og præses Niels Steensgaard om den sidenhen internationalt kendte disputats om *Carracks, Caravans and Companies*; og Steensgaard føjede dertil sin generelle artikel om *Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme*. Arkæologen Klavs Randsborg skrev om *handel, plynning eller landbrugseksponering i vikingetiden*; Kristof Glamann om et stort og vigtigt emne, *Ædelmetalstrømme og verdenshandel i det 16.-18. århundrede*; Povl Bagge ganske kort om *Leo Tandrup's opfattelse af Erslevs historieskrivning*; Bent Jensen om *Ideologi og historie*; og Niels Thorsen om *Vor tids kulturhistorie's kultur*.

En vigtig nyskabelse, som først under denne redaktion blev et mere regelmæssigt indslag, var *Teori og metode*-rubrikken. Her kunne man finde vigtige bidrag som Jens Chr. Manniches om *Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole*; Henrik S. Nissens *Slutning fra virkelighed* og hans *Træk af den historisk-metodiske debat i Norden i 1960'erne og 1970'erne*; Bernard Eric Jensens *Bidrag til revision af metodelærens grundlag*, samt hans artikel om *Wilhelm Diltheys 'Kritik der historischen Vernunft'*; Inga Floto skrev om *problematismen af objektiviteten i historieskrivningen og den dokumentariske roman*.

Begge redaktører skrev om Arup, Ladewig om *Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning ca. 1885-1955*, Inga Floto om *Erik Arup og hans kritikere*, og desuden om *Traditionskritik*; Carsten Staur om *Kristian Erslev og 'den senere middelalder'*; Kai Hørby om *Den ældre historiske kritik i Danmark*; og Jørgen Schoubye om *Historie, videnskab og historiografi*.

Af *nekrologerne* i denne periode kan nævnes Erik Kjersgaards om den konservative historiker Vilhelm la Cour, Povl Bagges om tidligere overarkivar og bestyrelsesmedlem Holger Hjelholt, Erik Stig Jørgensen om tidligere rigsarkivar Johan Hvidtfeldt,

Tabel 5. Afhandlinger, småstykker og oversigter fordelt på tidsperioder 1974-1981, antal

	Afhand- linger	Småstykker	Oversigter	I alt
Oldtid	0	0	2	2
Middelalder	5	7	1	13
1500-1800	11	4	11	26
1800-1900	5	5	2	12
1900-	4	3	6	13
I alt	25	19	22	66

Som det ses af Tabel 5, fremstår perioden fra 1500 til 1800 stadig klart stærkest repræsenteret, både med hensyn til afhandlinger og oversigter. Men samtidshistorien er dog ved at vinde med og er nu nogenlunde på linie med middelalder og 19. årh., men stadig med mere vægt på oversigter end på afhandlinger.

Blandt de store anmeldelser må man også i denne periode fremhæve de mange grundige disputatsoppositioner, som ofte tryktes in extenso, men også anmeldelser af andre vigtige værker. Det blev en storhedstid for recensenterne. Her en lang række eksempler blandt mange:

I bd. 74 Thelma Jexlevs anmeldelse af Skyum-Nielsens *Kvinde og slave* – uden retouche; Svend Gissels af Eva Österbergs disputats om

Det sydvestlige Sverige under og efter den nordiske syvårskrig; Ladewigs af Jens Engbergs bog om *Dansk finanshistorie i 1640'erne*; Ladewigs af Aage Fasmer Blombergs disputats *Om Fyns vilkår under svenskekrigene*; demografen P.C. Matthiessens opposition mod Kristian Hvidts disputats om *Flugten til Amerika 1868-1914*; Bagges anmeldelse af Gunhild Nissens disputats om *Bønder, skole og demokrati, 1880-1910*; Carl-Axel Gemzells af Aage Trommers disputats om *Jernbanesabotagen under Besættelsen*; og Viggo Sjøqvists af Wilhelm Carlgrens bind om *svensk udenrigspolitik 1939-45*.

I bind 75 kom Ole Feldbæks anmeldelse af Finn Gads *Grønlands historie*; Aksel E. Christensens meget korte anmeldelse af Jens Erik Skydsgaards disputats om *den romerske forfatter Varro*; teologen Niels Knud Andersens af Anne Riisings disputats om *Danmarks middelalderlige prædiken*; Kai Hørby's grundige og kritiske anmeldelse af Leif Szomlajskis bog om *Yngre sjællandske krønike*; Jørgen Elklits anmeldelse af Hans Chr. Johansens bog om *Befolkningsforhold og familiestruktur i det 18. årh.*; Niels Petersens meget grundige anmeldelse af de to bind om *den danske udenrigstjeneste*, skrevet af Klaus Kjølsten, Viggo Sjøqvist, Paul Fischer og Nils Svenningens; Poul Jensens anmeldelse af Just Rahbeks disputats om *dansk militærpolitik 1839-1848*; Bertel Heurlins af Tage Kaarsteds to bind om *Ove Rode*; og Jørgen Sevaldsens af Kaarsteds bog om *Storbritannien og Danmark 1914-20*. Endelig blev Ole Karup Pedersens disputats om *Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik*, anmeldt af Sven Henningsen; og Erik Stig Jørgensen anmeldte Jørgen Hæstrups ... *til landets bedste bd. II* om departementschefstyret.

Bind 76 rummede bl.a. Inga Flotos anmeldelse af Jens Engbergs bog om *dansk guldalder*; Poul Thestrups af Viby Mogensen m.fl.s om *Kilder og studieområder i dansk socialhistorie efter 1890*; Henning Grelles af Uffe Østergaard m.fl. om *Den materialistiske historieopfattelse i Danmark før 1945*. Hans Branners *Småstat mellem stormagter* blev anmeldt af Carsten Due-Nielsen, og Knud Larsen anmeldte Kaarsteds udgivelse af *C.Th. Zahles dagbøger 1914-17* og *ministertermødeprotokollen 1916-18*.

Bd. 77 bød bl.a. på Jens Chr. Manniches anmeldelse af Birgitta Odéns *Lauritz Weibull och forskarsamhället*; Povl Ellers af værket om *Christiansborg slot*; Esben Albrechtsens af Mikael Lintons bog om *Drottning Margareta*; Erik Sjöberg om Mikael Venges *Christian 2.s fald*; Hans Baggers bog om *Ruslands alliancepolitik efter freden i Nystad*, anmeldt af A.S. Kan; og Carl-Axel Gemzells *Study of German Naval Strategic Planning 1888-1940* af Ib Damgaard Petersen.

I bd. 78 anmeldte Axel Bolvig som en midtvejsrapport storværket om *Danmarks kirker*. Her kunne man også finde Troels Dahlerups stærkt kritiske anmeldelse af Benito Scocozzas *Klassekampen i Danmarkshistorien: Feudalismen*; Aksel E. Christensen om Alex Wittendorffs disputats *Alvej og kongevej*; Ladewigs og Hans Chr. Johansens oppositioner mod Knud J.V. Jespersens disputats om *Rostjenestetaksation og adelsgods 1540-1650*; Svend Ellehøjs opposition mod Knud Rasmussens *Die livländische Krise 1554-61*; Berndt Frederikssons anmeldelse af Ladewigs bog om *Christian IV's pengeudlån til danske adelige 1596-1625*; Chr. Degns af Ole Feldbæks bog om *Dansk neutralitetspolitik 1778-83*; Finn Gads *Grønlandshistorie bd. III*, anmeldt af Ole Feldbæk; Per Bojes disputats om *danske provinskøbmænd 1815-47* af Hans Chr. Johansen; udgivelsen af *P. Munchs erindringer* anmeldt af Ole Karup Pedersen; Viggo Sjøqvists biografi af *P. Munch*, anmeldt af Erling Bjøl; Sjøqvists biografi af *Erik Scavenius* af Hans Kirchhoff; Inga Flotos disputats om *Colonel House in Paris* af Arthur S. Link, Princeton; og Jørgen Hæstrups bog om *den 4. våbenart* af Carl-Axel Gemzell.

I bd. 79 blev *Fyrkat. En jysk vikingeborg*, udgivet af Olaf Olsen, Holger Schmidt og Else Roesdahls, anmeldt af Aksel E. Christensen; og Elsa Sjöholms bog om *Gesetze als Quellen mittelalterlicher Geschichte des Nordens* af Ole Fenger. Axel Steensberg og Østergaard Christensens *studier over Store Valby* blev fyldigt anmeldt af Svend Gissel; Troels Dahlerup genanmeldte Skyum-Nielsens disputats om *kirkekampen i Danmark 1241-90*; Bennike Madsens bog om *skatterne på landbefolkningen 1530-1660* anmeldtes grundigt af Ladewig og Fridlev Skrubbeltrang. Aksel E. Christensens og Niels Skyum-Nielsens oppositioner mod Kai Hørby's disputats *Status regni dacie* tryktes, ligesom Leif Granes opposition mod Martin Schwartz Laustens disputats *Religion og politik. Studier i Christian III's forhold til det tyske rige i tiden 1544-59*, og udgivelsen af en række *Holberg-tekster* blev anmeldt af Torben Damsholt.

Bd. 80 begyndte med Erik Ulsigs anmeldelse af *Gyldendals Danmarks-historie bd. I*; Nils Schørrings 3-bindts *musikhistorie* anmeldtes af Anders Monrad Møller; Thomas Riis' disputats *Les institutions politiques du Danemark 1100-1332* af Niels Skyum-Nielsen; Knut Johannessons litterære bog om *Saxo* blev kritisk anmeldt af Inge Skovgaard-Petersen; Inger Dübecks disputats om *købekoner og konkurrence* anmeldtes af Ole Fenger; Bent Jensens disputats om *Danmark og det russiske spørgsmål 1917-24* af Sven Henningsen, Kay Lundgreen-Nielsens disputats om *The Polish Problem at the Paris Peace Conference* af Tage Kaarsted; Erik Helmer Pedersens disputats om *landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan 1919-33*

blev kritisk anmeldt af Niels Thomsen; Hans Kirchhoffs store 3-binds disputats om *augustoprøret 1943* anmeldtes af Jørgen Hæstrup.

Tabel 6. Anmeldelser 1974-1981, antal

År	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	I alt
Store anmeldelser:									
Danske	13	15	14	9	29	13	13	10	116
Nordiske	4	2	2	3	2	1	3	1	18
Udenlandske	2	2	4	1	1	2	1	0	13
I alt	19	19	20	13	32	16	17	11	147
Kortere anmeldelser:									
Danske	8	11	21	28	11	44	29	16	168
Nordiske	10	9	21	11	9	22	15	11	108
Udenlandske	47	49	62	59	55	71	37	21	401
I alt	65	69	104	98	75	137	81	48	677

I bd. 81 blev Mikael Venges disputats-del om *spillet om Danmark i 1523* anmeldt af Tore Nyberg; Leo Tandrup's disputats om *den dansk-svenske magtkamp fra Kalmarkrigen til Kejserkrigen* anmeldtes ret kritisk af Knud J.V. Jespersen; Henning Grelles *Socialdemokratiet i det danske landbrugs-samfund* anmeldtes forbeholdent af Claus Bjørn; Leo Tandrup's tobindsværk 'Ravn' om Kristian Erslev anmeldtes over 14 sider af Jens Henrik Tiemroth. *Dansk social historie bd. I-III* af Jørgen Jensen, Niels Lund, Kai Hørby og E. Ladewig Petersen blev anmeldt af Aksel E. Christensen over 27 sider; Hans Chr. Johansens *Dansk Socialhistorie bd. IV* af Fridlev Skrubbeltrang, mens *bd. VI* af Svend Aage Hansen og Ingrid Henriksen

anmeldtes af Ole Hyldtoft. Ole Langes *Finansmænd, stråmænd og mandariner. C.F. Tietgen, Privatbanken og Store Nordiske 1868-76*, foruden hans disputats, *Partnere og rivaler. C.F. Tietgen, Eastern Extension og Store Nordiske. Ekspansion i Kina 1880-86*, anmeldtes vanligt kritisk over 15 sider af Niels Thomsen. Carsten Mogensen anmeldte Troels Finks *Da Sønderjylland blev delt*.

Man noterer sig (Tabel 6), at anmeldelserne følger samme rammer som lagt i Ellehøjs tid, nemlig at der er langt flere anmeldelser af danske bøger blandt de store anmeldelser og flest udenlandske blandt små. Det fremgår også, at de korte udenlandske anmeldelser er begyndt at vige stærkt sidst i perioden, hvor de ganske vist søges delvis erstattet af oversigter, men uden den brede dækning, emnemæssigt og geografisk.

Som det fremgår, var perioden 1974-82 en meget rig tid for Historisk Tidsskrift og for dansk historieskrivning. HT havde ambitionen om at dække alt væsentligt i dansk historieforskning, herunder nu også samtidshistorien, og dertil at bringe megen viden om den europæiske og nordamerikanske historievidenskabs resultater. Med den talrige nye generation af yngre historikere, de fleste uddannet i 1960'erne, var der en engageret og leveringsdygtig arbejdskraft til stede. Mange yngre historikere var blevet ansat sidst i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne i videnskabeligt forpligtende stillinger – eller de drømte om det.

Tillige var redaktionen aktiv for at give nye folk en chance og måske hverve dem som længerevarende leverandører. Og læserne syntes godt om HT at dømmе efter den betydelige stigning, ikke mindst i studentrabonnementet. Årgange af studerende voksede op med, at det var her, man kunne følge med i spændende gennembrud, skarpe debatter eller nye metodiske overvejelser. Det eneste store problem var derfor, hvor langt økonomien kunne række i forhold til ambitionerne. Her var det tæt ved at gå galt, og redaktionen efterlod en arv til sine efterfølgere, som måtte udvise større forsigtighed i håbet om at genskabe en stærk økonomi.

Kontraktion, kvalitet og en ny generation 1982-88

Den nye redaktion trådte til på et tidspunkt, der på den ene side var lovende, på den anden side truende. Esben Albrechtsen og Hans Kirchhoff overtog i 1982/83 en blomstrende virksomhed med hensyn til reputation, bidragydere, stofmængde og oplag, men som nævnt også med store økonomiske problemer, som enten krævede større indtægter eller et reduceret produkt. Resultatet blev et smallere tidsskrift, hvor der måtte prioriteres mere.

For tredje gang i løbet af 20 år lanceredes Historisk Tidsskrift med nyt omslag og typografi. Det blev dog først gennemført fra 1984 – altså med en forsinkelse i forhold til redaktionsskiftet – med nyt, diskret rødt omslag med plads til årgang og udgiver og en oversigt over indholdet på bagsiden. Desuden slap læserne for selv at sprætte hæfterne op, og de fik en let læselig typografi, og ikke helt så små typer til de korte anmeldelser. Og så fik de en lille introduktion til forfatterne, hvis navn, titel og fødselsår var nævnt bagerst, en rimelig service til det nu kraftigt udvidede publikum, som ikke kunne forventes at kende alle bidragyderne. Tillige fik abonnenterne fra 1984 regelmæssigt to nogenlunde lige store hæfter pr. år. Men det lod sig ikke skjule, at sidetallet gennemsnitligt faldt noget, fra ca. 500 til knap 400 sider pr. år, i alt ca. 2.800 sider på 7 år. Med udvidet sidetal, efterhånden som der blev råd til det, har denne version da også holdt i foreløbig 30 år, dog med nogle små traditionalistiske markeringer, som da man fra 1991 gik over til at skrive 'Tidsskrift' med stort begyndelsesbogstav, først forsigtigt, fra 2000 også på forsiden.

Foreningens protokol afslører ikke, hvorfor Kirchhoff og Albrechtsen blev udpeget som redaktører. Ingen af dem havde været medlemmer af bestyrelsen, men de var oplagte til opgaven. Formentlig var Kirchhoff blevet anbefalet af Inga Floto, den eneste samtidshistoriker i bestyrelsen. De var begge bredt orienterede, og de dækkede henholdsvis samtidshistorien og den ældre historie, måske i mindre grad perioderne imellem. Lige som ved det forrige redaktørskifte måtte Albrechtsen påbegynde arbejdet i 1982, men vente med at blive indvalgt i bestyrelsen til juni 1983 som efterfølger for Inga Floto, medens Kirchhoff kunne vælges i maj 1982 efter Ellehøj.

Bestyrelsen og økonomien

Som tidligere nævnt var det største problem for bestyrelsen at holde orden i økonomien. I 1981 drøftede man en ansøgning til Forskningsrådet for at hjælpe Foreningen ud af dens akutte vanskeligheder, og endnu en kontingentforhøjelse blev vedtaget. Samtidig besluttede man – unægtelig mere offensivt, men dristigt – at følge et forslag fra kassereren, Kai Hørby, om at genoptrykke hele Historisk Tidsskrift fra 1. til 11. række. Det blev dog ikke til noget. I 1982 mente kassereren, at man manglede 150.000 kr., og man besluttede at søge om krisehjælp. I 1983 gentoges bekymringen for økonomiske vanskeligheder, og HT udkom med kun ét hæfte. Foreningen udsendte dog samtidig tre bøger,

Festskriftet til Ellehøj, Mogens Rüdigers Poul Bagges historiebegreb, og antologien Kvinder i Middelalderen.

I december 1984 oplystes det, at den nye redaktion, Hans Kirchhoff og Esben Albrechtsen, ønskede at håndhæve en maksimumsgrænse for afhandlinger, og man havde nedskåret de kortere anmeldelser, især anmeldelser af udenlandske værker, til fordel for flere forskningsoversigter. Bestyrelsen tilsluttede sig, at HT 'profilerer sig ved disse forskningsoversigter og de større, kritiske anmeldelser.' Foreningens økonomi var stadig dårlig, og kontingentet forhøjedes endnu en gang. På årsmødet i december 1985 oplyste kassereren dog, 'at det tidligere oparbejdede underskud, skønt stadig et betydeligt problem, var for nedadgående og ville kunne fjernes i løbet af de kommende år'. I september 1986 fortalte kassereren, 'at regnskabet viste en forbedring i forhold til foregående år, men der var stadig et opsparet underskud at indhente.' Ud over fortsatte drøftelser af Bibliografien, bestyrelsens langvarige hovedpine, talte man også om at udgive en indholdsfortegnelse over HT 1939-88.

I 1987 blev der – i modstrid med vedtægterne – ikke afholdt årsmøde, men ved årsmødet i maj 1988 godkendtes regnskabet uden kommentarer i referatet. Carsten Due-Nielsen valgtes som nyt medlem efter Hans Kirchhoff, og godkendtes som ny redaktør sammen med Anders Monrad Møller, der dog først kunne indvælges i foråret 1989. I 1988 kunne man konstatere en fortsat nedgang i antallet af abonnenter, nu omkring 400 færre end på højdepunktet sidst i 1970'erne. Måske kostede det alligevel et tab at sælge et reduceret tidsskrift til en højere pris – om end ikke så meget som det havde kostet at sælge et udvidet tidsskrift til en lavere pris.

Kassereren Kai Hørby oplyste til den nye redaktør, at der nu var ved at komme orden i økonomien takket være færre sider pr. år i HT, fjernelse af honorarer o.a. og vel at mærke især på grund af nogenlunde regelmæssig støtte fra Forskningsrådet. Forskningsrådet blev tidsskriftets redning i disse år, hvor på den ene side det solgte oplag steg, mens på den anden side abonnements- og løssalgsindtægterne stadig var klart mindre end produktionsomkostningerne. Hverken problemerne med økonomien eller løsningen fremgik dog umiddelbart af de offentliggjorte kasseregnskaber. I 1990 nåede kassebeholdningen igen ned på 10.000 kr., i 1991 20.000 og i 1992 21.000 kr. I 1989/90 foranstaltedes en indsamling fra fonde og finansielle institutioner i anledning af Foreningens 150 års jubilæum. Den blev vellykket og indbragte 211.000 kr., men da pengene stort set blev brugt til det i den anledning udsendte jubilæumsskrift, hjalp det ikke synderligt på de løbende økonomiske problemer.

Men efter et par år var der omsider kommet styr på økonomien. Ikke blot var gælden nu betalt, men HT gav faktisk overskud, og der var ikke større udgifter til sideaktiviteter. I 1993 var kassebeholdningen på 120.000, i 1995 247.000, 1998 457.000 – og i 2000 over en halv mio. kr. Historisk Tidsskrift var omsider igen blevet en sund forretning – næsten som i Christian Molbechs dage.

Redaktørerne

Hans Kirchhoff var født 1933, blev student 1952 og påbegyndte historiestudiet samme år. Lige som årgangene fra 1956, 1960 og 1964 stod professoren i moderne historie, Sven Henningsen, for forprøveundervisningen – og en pæn andel af de studerende valgte sidenhen et samtidshistorisk specialeemne, således også Kirchhoff, der skrev om den tyske planlægning af besættelsen af Danmark. Kirchhoff blev cand. mag. 1961 og fik hurtigt et stipendium ved DNH, udgiverselskabet for Danmarks nyeste historie, som havde til opgave primært at udrede Besættelsestidens historie. Det var en meget stor opgave med et enormt og nu tilgængeligt kildemateriale, og Kirchhoff blev da også først færdig med sin disputats om Augustoprøret 1943 i 1979. Til gengæld fyldte den tre bind. Allerede ved forsvaret var der opposition udefra fra Folketingets formand K.B. Andersen. Indefra var Hæstrup (begge trykt i HT) og H.P. Clausen (trykt i *Historie*) imponerede over den gigantiske indsats og nogenlunde venligt stemt, men ikke helt overbeviste, og i de følgende år fulgte megen diskussion om Kirchhoffs teser. Det centrale diskussionspunkt var vel disputatsens kritiske indstilling over for politikernes samarbejdslinie over for besættelsesmagten. Det var en tese, der inspirerede til opgør med Jørgen Hæstrups mere konsensusorienterede version, og den kom til at præge en generation af yngre besættelsestids-historikere. En årrække senere modificerede Kirchhoff selv sin tese og blev væsentlig mere forstående over for danske politikere så vel som over for de 'gode' tyskere som Duckwitz og vel også over for Werner Best. Og igen blev han skoledannende.

Kirchhoff havde dog langt fra ligget på den lade side, mens han arbejdede med disputatsen. Han var en betydelig popularisator, og udsendte foruden en række dagbladsindlæg allerede i 1964 en grundbog om besættelsestiden sammen med Henrik S. Nissen og Henning Poulsen. Senere fulgte *Besættelsens Hvem Hvad Hvor*. Han blev amanuensis og siden lektor 1970-2003 og fik nok at gøre med undervisning og vejledning af de mange studerende med interesse for besættelsestiden og

dens forhistorie. Undervejs udsendte Kirchhoff flere mindre arbejder, bl.a. i Historisk Tidsskrift, men hans meget imponerende produktion voksede især, efter at disputatsens byrde var løftet, og endnu en gang da også undervisningsbyrden var afviklet efter årtusindskiftet. Det gav sig udslag i *Tilpasning – protest eller modstand*, 1985, og *Kamp eller tilpasning. Politikerne og modstanden*, 1987, og *Den 2. verdenskrig 1-2* skrevet sammen med Aage Trommer og Henning Poulsen, 1989, og antologien *1940. Da Danmark blev besat*, 1990. I HT havde han bidraget med den store artikel om *Hans Hedtofts tale i februar 1941* i bd. 82. Senere skrev han bl.a. omfattende om flugten til Sverige, i den store dobbeltartikel: *Oktober 1943 set från hinsidan* i HT 1997. Han var en dygtig, præcis og skarp anmelder med ca. 60 anmeldelser i HT. Som redaktør var Hans Kirchhoff ganske streng i sine krav til forfatterne om præcision og klarhed – foruden at aflevere som aftalt. Det var et pædagogisk princip, som viste sig lønnende.

Esben Albrechtsen var født 1937, blev kandidat i historie 1964, og straks efter ansat som arkivar i Rigsarkivet. Han blev amanuensis og siden lektor på Københavns Universitet 1967-2004, dr.phil. 1982 på en afhandling om *Herredømmet over Sønderjylland 1375-1404*. Opponenten Erik Ulsig var generelt glad, men havde dog nogle reservationer. I Historisk Tidsskrift havde han bl.a. fået trykt en stor afhandling om *Den holstenske indvandring i Sønderjylland i det 13.-14. århundrede* (1974), og ved sin afgang som redaktør skrev han i HT 1988 artiklen: *Var Sønderjylland i middelalderen en del af det danske rige?* Han var også en flittig anmelder med omkring 35 anmeldelser i HT.

Albrechtsen var nok mere stilfærdigt diplomatisk og liberal end Kirchhoff, men lige som sin kollega en god vejleder for både prøvede og uprøvede skribenter. Og han var bredt orienteret i middelalderens historie, som det kom til udtryk i hans bidrag til *Danmark-Norges historie* bd. 1 om tiden 1380-1536, og i *Dansk udenrigspolitik historie* bd. 1 om perioden fra de ældste tider til 1523. Hans mange anmeldelser i HT var ofte forbilledligt klare.

Tradition eller fornyelse?

De nye redaktørers første årgang, bd. 82, blev til i samarbejde med den tidligere redaktion, men spørgsmålet var, om de ville lægge en ny linie for Historisk Tidsskrift? Og hvilken tidsånd ville de følge: ny-marxismen, som var en del af generationsskiftet blandt historikerne fra 1970'erne, eller en mere bredt liberal linie, som traditionen bød?

Svaret er vel, at kvalitetskriterierne blev fastholdt, og at indtoget af marxistisk inspirerede artikler, indlæg og anmeldelser var observerbart i udtryksformer og i nogen grad problemstillinger, men på ingen måde massivt. HT forblev åbent for væsentlige artikler, og efterspurgte også sådanne, men tilbød sig som kampplads, ikke som kampskrift. Resultatet var formentlig, at nogle fra den nye venstrefløj, måske især uden for København, foretrak at skrive i andre fora, mens andre forblev eller gik ind i HT's fold. I en tid hvor en del medier, også inden for historiefaget, havde et noget hastigt og interimistisk præg, havde HT vel under alle omstændigheder også et særligt format som et 'langsomt' medie, hvor redaktions- og produktionstiden tog måneder eller endda år, og man som kompensation producerede et bidrag til et højt anerkendt og smukt trykt tidsskrift, der ville holde i århundreder.

Umiddelbart skete der i hvert fald ikke noget radikalt skifte, og en del stof blev formentlig også overtaget fra forgængerne – i hvert fald var der beklagelser over ophobning af stof på årsmødet i maj 1982 – og redaktionen måtte derfor vente lidt med eventuelle nye initiativer. Men gradvis slog nye historikere, uddannet i 1970'erne og 80'erne, igennem, mens de gamle koryfæer efterhånden forsvandt. Som sædvanlig var det især i rubrikkerne *Oversigter, Diskussion, Teori og metode*, og i de korte anmeldelser, fornyelsen satte sine første spor. Af en oversigt over indholdet af de syv årgange 1982-1988 vil dette forhåbentlig fremgå.

I bind 82 kunne man se afhandlinger af Henrik Stevnsborg om *strafferechtspleje*, og af Henning Koch om *politimyndighedens oprindelse i 1680'erne*. Dertil en omfattende artikel af Hans Kirchhoff om *Hedtofts tale i febr. 1941* om samarbejde eller brud med besættelsesmagten – som nok med sine 60 sider overskred de grænser, den nye redaktion i december 1984 ville fastsætte for artikler, men var en vigtig artikel i besættelsestidens udforskning. Derimod fyldte et nu sjældent småstykke af Gunner Lind om *Bernstorff, Moltke og præsident Ogier* i midten af 1700-tallet kun ni sider. Oversigterne af Karl-Erik Frandsen om *Norges bebyggelseshistorie* og af Erik Helmer Pedersen om *svenske og danske andelsorganisationer i 1930'ernes begyndelse* var ikke særlig præget af det nye venstre, men diskussionsindlægget om *Marx, slaver og antikken* af Erik Christiansen pegede vel i den retning. Det samme gjorde Bent Jensens indlæg om *totalitarsmeteorier* og Karl Chr. Lammers' om *Totalitarismeopfattelsen og national-socialismen*. De havde i hvert fald en mere aktuel vinkel i 1970-80'ernes politiske landskab. Et andet længevarende emne var diskussionen om biografi-genren, her i form af Hans Lyngby Jepsens indsigelse mod Sjøqvists anmeldelse af hans Stauning-biografi.

I bd. 82 anmeldte den afgående redaktør Ladewig G.G. Iggers' bog om *Moderne historievitenskaber* og Birgit Sawyer en antologi om *Kvinder i middelalderen*; Skyum-Nielsen anmeldte Mogens Rathsacks bog om *Fulda-forfalskningerne*; og Knud J.V. Jespersen bd. II af *Gyldendals Danmarkshistorie*, skrevet af Kai Hørby, Mikael Venge, Helge Gamrath og Ladewig Petersen. Jens E. Olesens disputats om *Det danske rigsråd og den nordiske kongemagts politik 1434-49* anmeldtes af Erik Lönnroth; Skrubbeltrangs *Det danske landbosamfund 1500-1800* af Jens Holmgaard; og Ole Degns *Rig og fattig i Ribe* af Ladewig. Knud J.V. Jespersens antologi om *Rigsråd, adel og administration 1570-1648* anmeldtes af Steffen Heiberg; Thomas Muncks *The Peasantry and the Early Absolute Monarchy in Denmark 1660-1708* af Finn Stendal Pedersen; Anders Monrad Møllers disputats *Fra galeoth til galease* af Hans Chr. Johansen; Thorkild Kjærgaards bog om *C.D. Reventlows betænkning 1788 om hoveriet* af Jens Holmgaard; og Ole Feldbæks bog om *Denmark and the Armed Neutrality* af Hans Bagger. Endelig blev Palle Roslyng-Jensens disputats *Værnenes politik – politikernes værn* om besættelsestiden anmeldt af Henning Poulsen.

Bd. 83, den nye redaktions første helt selvstændige, kom af besparelsesgrunde kun i ét, dog relativt stort hæfte. Her var afhandlinger af folk fra den ældre skole som C.A. Christensen om *begrebet bol* og Curt Weibull om *Saxos beretninger om de danske Vender-togter 1158-85*. Der blev dog også plads til besættelsestiden med Jon Vedels artikel om *oppositionen mod frihedsrådet 1943/44*. Mere nybrydende var et par indlæg under *Teori og metode*-rubrikken: Margit Hurup Niensens om *Collingwoods historiefilosofi*, og Mogens Rüdigers om *Paradigmeteorier og traditionskritik*.

Blandt oversigterne var Jørgen Bæk Simonsens om *Nyere forskning i arabisk-islamisk historie*; Ladewig om *Nyere forskning om Gustav II Adolf*; og Ib Olsen om et mere utraditionelt emne som *De nyeste hovedretninger inden for den familiehistoriske forskning om Vesteuropa i perioden 1400-1800*. Der var ti store anmeldelser, bl.a. Albrechtsens af Aksel E. Christensens *Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439*; Mikael Venges af Poul Eneemarks *Kriseår 1448-1451. En epoke i nordisk unionshistorie*; Erland Porsmoses af et værk om *Desertion and Land Colonization in the Nordic Countries c. 1300-1600*; Svend Ellehøjs og Viggo Hansens oppositioner mod Karl-Erik Frandsens disputats *Vang og tægt*; Hans Bagers anmeldelse af Claes Petersens bog om *Peter d. Stores reformer og deres svenske baggrund*; Gunner Linds af Gunnar Artéus' bog om *Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige*; og Ole Feldbæks opposition mod Birgit Løgstrups disputats *Jorddrot og offentlig administrator. Godsejerstyret inden for skatte- og udskrivningsvæsenet i det 18. årh.* Kun tre af anmeldelserne gjaldt nyere

historie: Bjørn Rosengreens af Rudolf Rietzlers *Kampf um der Nordmark 1919-28*; Lorenz Rerups af Carsten Mogensens *Dansk i hagekorsets skygge* om det danske samfund i Sydslesvig 1933-39; og Ole Hyldtofts af bd. 7 i *Dansk socialhistorie*, Svend Aage Hansen & Ingrid Henriksens *Velfærdsstaten 1940-78*.

Flere emner man ikke havde set før i HT, og nye bidragydere, ny generation – måske et lille skridt til venstre? Ikke i afhandlinger af Tage E. Christiansen om *Yngre sjællandske krønikes forfatter*, eller i *Købstadsfinanser i begyndelsen af 1500-tallet* af Grethe Jacobsen, men snarere i Benito Scozzas om *Den borgerlige revolution i Danmark i slutningen af det 18. årh.* Blandt nyere emner var også Hans Vammens *Hovedlinjer i dansk politisk idéhistorie 1750-1850* med nogen marxistisk inspiration; og Leif Laursen og Lise Skjøt-Pedersen om *Butiks- og kontorfunktionærerne i mellemkrigstiden*. Oversigterne drejede sig om *Den engelske opstand 1381* af Knud J.V. Jespersen; og fra nyeste tid *Fascismeforskningen i DDR* af Karl Chr. Lammers; og *USA, Østeuropa og Den kolde Krigs oprindelse* af Kay Lundgreen-Nielsen og Jens Henrik Tiemroth om Dansk Biografisk Leksikon.

De store anmeldelser i 1984-hæfterne var bl.a. Grøngaard Jeppesens bog om *Middelalderlandsbyens opståen*, anmeldt af Erik Ulsig; Carsten Breengaards disputats *Muren om Israels hus* af Inge Skovgaard-Petersen; Otto Norns *At se det usynlige* af Axel Bolvig; Ole Feldbæks bind 4 af *Danmarkshistorien 1730-1814* af Claus Bjørn; Vagn Dybdahls bd. 5 af *Dansk socialhistorie: Det nye samfund på vej, 1871-1913* af Niels Finn Christiansen; Hans-Norbert Lahmes *Sozialdemokratie und Landarbeiter in Dänemark 1871-1900* af Claus Bjørn; Wilhelm Christmas-Møllers bind 1 om *Christmas Møllers politiske læreår* af Knud Larsen; Kirsten Geertsens *Arbejderkvinder i Danmark 1924-39* af Hanne Caspersen; Susan Seymours *Anglo-Danish Relations 1933-45* af Carl-Axel Gemzell; Harm Schröters *Außenpolitik und Wirtschaftsinteresse. Skandinavien im außenwirtschaftlichen Kalkül Deutschlands und Großbritanniens 1918-39*, ligeledes af Gemzell; *Dansk Biografisk Leksikon 1-10* af Jens Henrik Tiemroth; og endelig Inger Dübecks *Statsmagt og arkiver* af Claus Bryld.

I bd. 85 fandt man afhandlinger af Grethe Jacobsen om *Købstadsfinanser i begyndelsen af 1500-tallet, Kæmnerregnskaber for Malmø 1517-20*; Grethe Jensen om *Den unge Orla Lehmanns historiesyn og Nationalliberalismens gennembrud*; og Ning de Coninck-Smith om *Dansk skolelovgivning i 1850'erne og den offentlige debat*. Blandt oversigterne var Ingela Kyrre & Alex Wittendorffs om nyere reformationsforskning under titlen *Synd, nåde og klassekamp*, der angav en ny synsvinkel, Uwe Petersen om

Flygtninge fra Hitler-Tyskland, og Irene Nørlund om *Kapitalismens udvikling i den 3. Verden. Hovedtendenser i den marxistiske debat*, som vel også pegede i retning af nye perspektiver og interesseområder.

Blandt de store anmeldelser var Mogens Rüdigers bog om *Poul Bagges historiebegreb* anmeldt af Jens Chr. Manniche; Ragnar Björks bog om *Den historiska argumenteringen* af Henrik S. Nissen; firebindsværket om *Europæisk musikkultur* af Anders Monrad Møller; Erland Porsmoses bog om *Den regulerede landsby* af Svend Gissel; Lars Vissings *Machiavelli*-bog af Kai Hørby; Hans Chr. Johansens bog om *Skibsfarten mellem Østersøområdet og Vesteuropa* af Anders Monrad Møller; Ole Hyldtoft disputats om *Københavns industrialisering 1840-1914* af Niels Thomsen; Ole Højrup's otte bind med *Beretninger fra århundredeskiftet af Jens Henrik Tiemroth*; Bent Jensens *Stalinismens fascination og de danske venstreintellektuelle* af Benito Scocozza, der forsvarer sidstnævnte; Paul Hammerichs *Danmarkskrønike* af Carsten Due-Nielsen; og John Logues *Socialism and Abundance*, om SF's tidlige historie, af Michael Wolfe.

Bd. 86 bød på endnu en afhandling af den livskraftige, hundredårigt svenske historiker Curt Weibull, nu om *Ny och äldre historieskrivning om Danmark under tidig medeltid*; og af norske Knut Mykland med titlen *Firehundredeaarig natten* om behovet for mere forskning i dansk-norsk historie – Gunner Lind havde allerede i bindets første hæfte skrevet om *Den dansk-norske hær i det 18. årh.* Henrik Dethlefsen skrev om *Tilblivelsen af Danmarks Riges Historie* med vægt på forskellen mellem konservative og radikale historikere, som alligevel frembragte et færdigt værk. Endelig – som eneste afhandling om samtidshistorie – Birgit Nüchel Thomsens artikel *Den mørkeste gåde. Betragtninger over Viggo Hørup som politiker*.

Der var i dette bind en usædvanlig fyldig diskussion med ikke mindre end ti indlæg, heraf fire i forbindelse med Marianne Alenius' kritik af Nanna Damsholts disputats om *Kvindebilledet i dansk højmiddelalder*, og fem om Leif Granes bog om *Luther* mellem forfatteren og Ingela Kyrre og Alex Wittendorff, fortsat i 1987. Det sidste indlæg var fra Carsten Breengaard, vendt mod Curt Weibulls afhandling i bind 86, med svar i 1987.

De store anmeldelser var bl.a. af Peter Ørstedts disputats *Roman Imperial Economy*, anmeldt af Jens Erik Skydsgaard; Else Roesdahls bog om *Danmarks vikingetid* af C.J. Becker; Brian Patrick McGuires bog *The Cistercians in Denmark*, kritisk anmeldt af Tore Nyberg; Nanna Damsholts disputats om *Kvindebilledet i dansk højmiddelalder*, anmeldt af Esben Albrechtsen og Kai Hørby, et nyt og derfor vanskeligt emne, men med betydelige perspektiver. Dertil Michael H. Geltings interessante

dobbeltanmeldelse af Kåre Lundéns og Erik Kjersgaard og Troels Dahlerups versioner af *Europas historie i senmiddelalderen*; Birgit Løgstrups anmeldelse af det af Karl-Erik Frandsen redigerede *Atlas over Danmarks administrative inddeling efter 1660*; Ladewigs af Finn Stendal Pedersens disputats om *Fynsk landbrugs vilkår 1682*; juristen Ditlev Tamms af Lotte Dombernowskys disputats om *Lensbesidderen som amtmand*; Vagn Skovgaard-Petersens af Erik Nørres disputats om *Præst og administrator*; Poul Jensens af bd. 3 af det langstrakte projekt med udgivelse af *Christian VIII's dagbøger og optegnelser*. Og fra nyere tid Niels Finn Christiansens anmeldelse af Niels Ole Finnemanns bog om *den socialdemokratiske arbejderbevægelses idéhistorie 1871-1977*; Therkel Strædes af Christian Tortzens firebindsværk om *Søfolk og skibe 1939-45*; Ditlev Tamms historiske disputats om *Retsopgøret efter besættelsen* kritisk anmeldt af Steen Weidemann; og Carsten Due-Nielsens anmeldelse af Erling Bjøls *Hvem bestemmer? Studier i den udenrigspolitiske beslutningsproces*.

I bd. 87 var afhandlinger af C.A. Christensen – endnu engang om *grundskylds- og ejendomsbegreber* – i diskussion med Erik Ulsig og Kjær Sørensen; endvidere Karen Skovgaard-Petersen om en *Dansk-svensk pennefejde i det 16. årh. om Dronning Margrethe*. Fra nyere tid om *Den franske revolution 1789* af Henrik Halkier; og af Hans Vammen om *Opfattelsen af dansk guldalder*. Endelig en samtidshistorisk afhandling af Poul Villau-me om *Diskussionen i 1950'erne om amerikanske flybaser på dansk jord* – det første af flere bidrag om dette nye og uundersøgte område.

Oversigterne var i dette bind om samtidshistoriske områder, nemlig Kay Lundgreen-Nielsen om *Nyere forskning om den spanske borgerkrig*; og af Aage Trommer om *Udforskningen af Tyskland i den anden verdenskrig*. Under rubrikken *Diskussion* sås endnu engang Curt Weilbull med et svar til Carsten Breengaard om bl.a. *Knud d. Hellige og ærkebisp Eskil*, og Erik Ulsig med svar til C.A. Christensen vedrørende *begrebet Bol*. Ole Hyldtoft skrev om *Københavns industrialisering*; også en tidligere rejst debat med udgangspunkt i Hyldtofts disputats, og endelig var der diskussion mellem Hans Chr. Bjerg og Claus Bryld om *Offentlighedens adgang til kilderne*, et område, der også pegede frem mod 1990'ernes arkivdebat.

Blandt anmeldelserne var Ottar Dahls af Inga Flotos historiografiske værk *Historie*; Ole Feldbæk om *Dansk litteraturhistorie*, Alex Wittendorff om Martin Schwartz Laustens *Danmarks kirkehistorie*; Birgit Løgstrup om Harald Jørgensens *Lokaladministrationshistorie*, Arne Søby Christensen om Carsten Breengaards *Er du kristen?*, Inge Skovgaard-Petersen om *Anders Sunesen-udgivelser*; Erik Ulsig om Harry Christensens *Len og magt i Danmark 1439-81*; Benito Scocozza om Henrik Lundbaks bog

om *Rådene i København og Malmø 1516-36*; Ingela Kyrre om Lars Tvede-Jensens bog om *Skipper Clement-fejden*; Knud J.V. Jespersen og Svend Ellehøj om Ebbe Gert Rasmussens disputats om *Spillet om den bornholmske opstand 1658-59*; Ladewig og Ole Thomasen om Helge Gamraths disputats om *Romersk byplanlægning i 2. halvdel af det 16. årh.*; Povl Ellert om Else Kai Sass' *Lykkens tempel*, om Nicolai Abildgaards maleri fra 1785; Claus Bjørn om Vagn Skovgaard-Petersens bind om tiden 1814-64 i *Gyldendals Danmarkshistorie*; Signild Vallgård om Jørn Henrik Petersens disputats om *Dansk alderdomsforsørgelses udvikling i 1800-tallet*; Hans Kirchhoff og Aage Trommer om Hans Chr. Bjergs bog *den danske militære efterretningstjeneste 1940-45*; og endelig Carsten Due-Nielsen om Wilhelm Christmas-Møllers bog om *Niels Bohr og atomvåbnet*.

Det sidste bind under redaktion af Albrechtsen og Kirchhoff rummede blandt afhandlingerne Anders Leegaard Knudsens historiografiske undersøgelse af *Den danske konges gods i højmiddelalderen*; Esben Albrechtsens *Var Sønderjylland i Middelalderen en del af Danmarks rige?* Ladewigs betragtninger over nogle *nyere verdenshistorier*; og Ladewig igen om *Sverige og Østersøen i stormagtstiden*; Hans Vammens *Casino 1848* med en nytolkning af forløbet; Hans Bondes sportshistoriske *Den hurtige mand*; Jørgen Sevaldsen om *Decline of Britain-debatten*; og Esben Kjeldbæk om *Oral History*. Diskussionsrubrikken rummede Erik Albæks kritik af *Dansk historisk bibliografi* – Foreningens længelevende projekt, med en replik fra Erland Kolding Nielsen og Ann Welling fra Det Kongelige Bibliotek; Per Bro om *Brug og misbrug af regnskaber* i anledning af Ole Langes bog om H.N. Andersen, med svar fra Ole Lange.

Der var ganske mange store anmeldelser som Ulla Lund Hansens *Romersk import til Norden*, anmeldt af Gurli Jacobsen; *Det danske landbrugs historie i oldtid og middelalder* af Svend Nielsen; Anders Andréns bog om *byer og samfund i middelalderens Danmark* af Bjørn Poulsen; Inge Skovgaard-Petersens disputats: *Da tidernes herre var nær* af Ellehøj og Hørby; Vello Helks bog om *Dansk-norske studierejser 1536-1660* af Kirsten-Elizabeth Høgsbro; Helge Kongsruds bog om *den kongelige arveretten til Norge 1536-1661* af Leon Jespersen; L.E. Fauerholdt Jensens disputats om *Danske kornmål i 1600-tallet* af Ladewig og John W. Perram; Birgit Bjerre Jensens disputats om *Udnævnelsesretten i enevældens magtpolitiske system* af Ladewig; Lars N. Henningsens disputats om *En familie af provinsmatadorer i Eckernförde 1700-1770* af Anders Monrad Møller; Knud Klems bog om *Skibsbyggeriet i Danmark og hertugdømmerne i 1700-årene*, også anmeldt af Anders Monrad Møller; Troels Finks store værk om

Tabel 7. Rubrikker efter antal artikler og sidetal 1982-1988*

Antal:	Afh.	Små- stk.	Over- sigter	Disk.	Teori	Nekr.	Anm.	Korte anm.
1982	3	1	2	4	0	3	17	79
1983	3	0	3	1	2	2	10	52
1984	4	0	3	1	0	0	22	76
1985	3	0	3	1	0	0	15	85
1986	5	0	0	8	0	4	17	69
1987	4	0	3	6	0	1	19	71
1988	8	0	0	6	0	2	18	61
I alt	30	1	14	27	2	12	118	493
Gnsn. pr. år	4,3	0,1	2,0	3,9	0,3	1,7	16,9	70,4

* Esben Albrechtsen deltog også i redigeringen af bd. 89, hæfte 1, lige som Carsten Due-Nielsen deltog i redaktionen af bd. 88, hæfte 2.

Estruptidens politiske historie 1-2, anmeldt af Kristian Hvidt; Bente Rosenbecks bog om *Den moderne kvindeligheds historie 1880-1980* af Bodil K. Hansen; Kristian Hvidts biografi af *Edvard Brandes* af Niels Thomsen; Tage Kaarsteds bog om *Ove Rode som indenrigsminister* af Wilhelm Christmas-Møller; Hans Kirchhoffs bog *Kamp eller tilpasning* af Palle Roslyng-Jensen; og endelig Bent Jensens bog *Tryk og tilpasning* om Sovjetunionen og Danmark siden 2. verdenskrig, anmeldt ret kritisk af Poul Villaume.

Blandt de mange nekrologer i bd. 1982-88 kan kun gives et udvalg: Aksel E. Christensen biograferet af Kai Hørby; Sigurd Jensen af Bagge og Skrubbeltrang; Sven Henningsen af Carsten Due-Nielsen; Niels Skyum-Nielsen omfattende af Tage E. Christiansen og Karsten Fledelius; Georg Galster af Jørgen Steen Jensen; Tage E. Christiansen af Olaf Olsen, og Fridlev Skrubbeltrang af Claus Bjørn.

Tabel 7 (fortsat).

Sidetal:	Afh.	Små- stk.	Over- sigter	Disk.	Teori	Nekr.	Anm.	Korte anm.
1982 i alt:								
420	115	9	22	39	0	19	132	84
1983 i alt:								
360	103	0	80	4	32	30	61	50
1984 i alt:								
370	76	0	90	2	0	6	123	73
1985 i alt:								
410	73	0	114	7	0	0	110	106
1986 i alt:								
409	143	0	0	70	0	6	110	80
1987 i alt:								
447	125	0	77	43	0	5	113	84
1988 i alt:								
428	190	0	0	41	0	9	118	70
1982-88:								
2844	825	9	383	206	32	75	767	547
Relativ andel	29 %	0 %	13 %	7 %	1 %	3 %	27 %	19 %

Småstykkerne var nu, jf. Tabel 7, stort set forsvundet, anmeldelser spillede stadig en stor rolle med 45-50 pct. af sidetallet. Derimod var afhandlingernes sidetal reduceret en hel del i forhold til tidligere, og som ønsket af redaktionen, men ikke i antal. Oversigterne og diskussionsrubrikken fyldte meget. Til gengæld var der tilsyneladende blevet mindre interesse for teoridebatten.

Som det fremgår af Tabel 8, står de fire store tidsafsnit nu nogenlunde lige med hensyn til antallet af afhandlinger. Omsider er opnået en paritet efter en langvarig udvikling. Oversigterne er skævere fordelt med samling om 16.-18. årh. og det 20. årh.

Der var sket et klart skifte, så langt de fleste anmeldte bøger nu var danske. Og udviklingen over årene pegede i retning af en fortsat forskydning. Det var ikke tilfældigt, for redaktionen forudså voksende problemer med at disponere siderne i et reduceret Historisk Tidsskrift. På Foreningens årsmøde i december 1985 orienterede redaktørerne om, at der nu ville ske en omlægning af anmeldervirksomheden, 'der

flytter vægten ved anmeldelse af udenlandsk litteratur til større forskningsoversigter på bekostning af enkelte arbejder. Alment stof (global og almindelig historie, teori og metode samt historiografi) berøres selv sagt ikke heraf.' Bestyrelsen gav sin tilslutning hertil med opbakning af, at Historisk Tidsskrift profilerede sig ved disse forskningsoversigter og de større, kritiske anmeldelser. Den nye politik slog imidlertid først igennem i denne redaktions sidste tid, men stærkere under den næste.

Tabel 8. Afhandlinger, småstykker og oversigter fordelt på tidsperioder 1982-1988, antal

	Afhand- linger	Småstykker	Oversigter	I alt
Oldtid	1	0	0	1
Middelalder	6	0	2	8
1500-1800	9	1	5	15
1800-1900	6	0	0	6
1900-	8	0	7	15
I alt	30	1	14	45

Historisk Tidsskrift skulle altså ikke længere være vært for den omfattende dækning af international historievitenskaber, som grundlagdes af Ellehøj og videreførtes af Inga Floto og Ladewig. HT var ved at blive et mere nationalt orienteret medie, selv om man stadig kunne finde godt halvandet hundrede udenlandske bøger anmeldt i perioden, jf. Tabel 9. Det har formentlig været opfattet som det mest naturlige sted at spare, når HT reducerede sit sidetal, og det har givetvis også sparet redaktionen for en del arbejde med forlag og anmeldere, men man kan beklage, at læserne ikke længere fik en let mulighed for at følge med i den internationale udvikling.

Tabel 9. Anmeldelser 1982-1988, antal

År	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	I alt
Store anmeldelser:								
Danske	15	6	17	13	16	18	16	101
Nordiske	1	3	1	1	1	1	2	10
Udenlandske	1	1	4	1	0	0	0	7
I alt	17	10	22	15	17	19	18	118
Kortere anmeldelser:								
Danske	32	20	52	57	41	49	39	290
Nordiske	11	7	9	12	13	11	7	70
Udenlandske	36	25	15	16	15	11	15	133
I alt	79	52	76	85	69	71	61	493

Perioden fra 1982 til 1988 fremstår måske lidt svagere end de to foregående. Det var i Ellehøjs tid, at Historisk Tidsskrifts moderne format skabtes, med et stort årligt sidetal og med en kraftig oprustning af anmeldelserne, som nu sigtede langt mere internationalt. Og det var i Inga Floto og Ladewigs tid, at tidsskriftet i den nye form konsolideredes, inddrog mange nye bidragydere, og ændrede stoffets vægtfordeling, så også samtidshistorien blev stærkere repræsenteret. Albrechtsen og Kirchhoff byggede videre på dette grundlag og sikrede også for HT en øget deltagelse fra den nye venstrefløj. Men uheldigvis ramtes HT i denne periode af den økonomiske krise, som de tidligere redaktioner havde forsøgt at ignorere – med den konsekvens, at Albrechtsen og Kirchhoff måtte sætte tæring efter næring og reducere tidsskriftets omfang med ca. 25 pct. Når der derudover var et overskud af stof fra den

tidligere redaktion, gav det begrænsede muligheder for at tilføre ny dynamik. Set i det lys var det ganske imponerende, at det alligevel lykkedes så godt.

Moderniseringsperioden 1963/65-1988

Hvordan skal man betragte perioden fra 1963/65 til 1988 som helhed med det korte perspektiv fra 2014? Lægger man vægt alene på produktet i form af Historisk Tidsskrift, var der tale om en succes. Man havde lagt den lange, noget svagere periode fra Arup til Bagge & Astrid Friis bag sig og genvundet den styrke, tidsskriftet havde haft stort set fra sin begyndelse i 1839 til 1. Verdenskrig: en betydelig årlig produktion målt på sidetal; historievidenskabelige forfattere fra en meget bred og voksende kreds af danske historikere; et stort antal medlemmer og abonnenter – også selv om mange af dem var studerende, der ikke bidrog så meget til finansieringen, men som forhåbentlig kunne blive fremtidige kunder og læsere og dermed være med til at fastholde et meget stort videnskabeligt miljø. Og så var Historisk Tidsskrift kommet frelst gennem de ideologiske stridigheder mellem liberale og radikalt venstreorienterede, som havde ramt en række andre ældre og yngre institutioner, i nogle tilfælde med overlevelsen på spil.

Alt var dog ikke godt. Den danske historiske Forenings bestyrelse havde ikke haft fuldtud greb om den økonomiske drift, og Historisk Tidsskrift havde stået på fallittens rand fra 1970'erne til lidt ind i 1990'erne. Uanset de opsigtsvækkende udtalelser fra kassererne på bestyrelsesmøderne havde man formentlig trods alt haft en forvisning om, at højere magter ville redde en så gammel institution som Historisk Tidsskrift. Men forudsætningen herfor var formentlig, at man holdt fast i sine faglige og praktiske opgaver og løste dem nogenlunde upåklageligt, og at man uanset den økonomiske krise stort set opretholdt et uændret volumen og – vigtigst af alt – et uændret højt niveau. Det gjorde de tre redaktioner, som er beskrevet i dette afsnit.

Periodens hovedtræk var dels internationaliseringen, der påbegyndtes for alvor af Svend Ellehøj, fortsatte i Inga Floto og Ladewigs redaktionstid, men langsomt måtte reduceres under Albrechtsen og Kirchhoff – uanset forsøget på at erstatte anmeldelserne med forskningsoversigter. Dels var det moderniseringen, som strakte sig fra designet til et indhold, som fik ny balance mellem den ældre og den moderne historie. Og endelig den åbenhjertige debat, som kom til at præge mange af de nyere årgange.

Endnu en vigtig side var Historisk Tidsskrifts virke for den debat om teori og metode, som måske kunne forny faget – eller i hvert fald diskutere dets praksis. Først i denne periode spillede inspirationen fra samskudsvidenskaberne en vigtig rolle, men satte også spørgsmålstegn ved den historiske erkendelses gyldighed. Senere begyndte den internationale historikerdebat om nye måder at anskue og udforske historiske emner på – men det skete vel især videre frem gennem 1990'erne og efter årtusindskiftet.